

1982/83:19**Torsdagen den 28 oktober em.**

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

14 § Allmänpolitisk debatt (forts.)**Anf. 89 KARIN ANDERSSON (c):**

Herr talman! Att Anita Gradin nu – tydligen efter viss tvekan – fått ansvaret i regeringen för jämställdhetsfrågorna tycker jag är bra. Sambandet mellan arbetsmarknadsfrågor och frågan om jämställdhet mellan kvinnor och män är betydande, och det gör det ganska logiskt och naturligt att samordningsansvaret ligger i arbetsmarknadsdepartementet.

Det är mycket som jag är överens med Anita Gradin om. Det kan jag konstatera efter att ha suttit och lyssnat på den översikt över vad hon anser vara viktigt i jämställdhetsarbetet som hon här lämnade. Det är ett svårt område som hon har fått ansvaret för. Men Anita Gradin har betydligt bättre organisatoriska förutsättningar att klara dessa samordnande och pådrivande uppgifter än jag hade när jag tillträdde 1979. Det finns nu en fastlagd organisationsstruktur som har visat sig fungera väl för dessa uppgifter.

I samband med att lagen om jämställdhet i arbetslivet trädde i kraft den 1 juli 1980 inrättades en statlig myndighet, jämställdhetsombudsmannen, och en av olika intressenter, bl. a. arbetsmarknadens parter, sammansatt jämställdhetsnämnd. De skulle se till att lagen följs, både när det gäller förbud mot diskriminering och i fråga om aktiva åtgärder för att påskynda jämställdheten i arbetslivet. Den statliga myndigheten, sannolikt en av de minsta, har, framför allt tack vare de personer som företräder den, visat sig fungera väl på båda sina områden. Det är viktigt att en myndighet av det här slaget agerar ganska fritt och okonventionellt, och det har funnits många tillfällen när man har kunnat glädja sig åt ett sådant agerande.

Hösten 1980 inrättade jag en jämställdhetsberedning med representanter för alla departement. Alla departement berörs ju av jämställdhetsfrågorna, och därför är ett samordningsorgan nödvändigt.

Det finns också en halvfärdig sakenhet på arbetsmarknadsdepartementet

och långt framskridna planer på att göra den till en fullständig enhet. När jag tillträdde fanns ingen handläggare med särskilt ansvar för jämställdhetsfrågorna.

Det finns också sedan ett par år tillbaka ett jämställdhetsråd med representanter för kvinnoorganisationerna. Detta har fungerat som ett forum för utbyte av informationer och idéer. Jag hade stor glädje och nytta av detta samrådsorgan. Mycket av jämställdhetsarbetet sker ju genom kvinnoorganisationerna. Därför var det en viktig jämställdhetsreform när kvinnoorganisationerna, genom den proposition som regeringen lade fram i våras, fick rätt till statligt stöd på samma sätt som andra samhällsviktiga organisationer.

Jämställdhetskommittén har jag med avsikt sparat till sist. Den har mycket aktivt medverkat i de olika regeringarnas jämställdhetsarbete sedan 1976. Det har inte bara skett genom sådana direkta utredningsuppgifter som sedvanligt brukar läggas på kommittéer utan framför allt genom att kommittén på olika sätt medverkat i det så viktiga opinionsbildningsarbetet, tagit egna initiativ på snart sagt alla samhällsområden och startat och drivit praktiska projekt.

Jag har länge ansett att dessa uppgifter borde ges en starkare tyngd och en fastare kontinuitet. En statlig kommitté, med dess enligt kommittéförordningen fastlagda förutsättningar, kan inte säkra någon kontinuitet, varken för uppgifterna eller för de anställda. Regeringen kan när som helst ändra förutsättningar för den eller besluta att den upphör. Jag tog därför initiativet till ett beredningsarbete för att se över de resurser som nu fanns för det statliga jämställdhetsarbetet i syfte att åstadkomma en effektivare och mera fast organisation. Beredningsarbetet slutfördes nyligen, och ett förslag låg på mitt bord när jag lämnade kanslihuset. Utgångspunkten var att *alla* de uppgifter som kommittén har fullgjort också i fortsättningen skulle komma att fullgöras, men att tyngdpunkten i arbetet skulle kunna förskjutas till uppgifter som i den fortsatta utvecklingen visat sig alltmer angelägna. Dit hör t. ex. att initiera och samordna forskning på de olika områden som berör jämställdhet. Detta är speciellt viktigt sedan regeringens förslag om att göra jämställdhetsforskning till ett prioriterat område godkändes av riksdagen i våras.

Vissa av kommitténs uppgifter skulle kunna läggas över på befintliga organ. Så t. ex. är det ganska naturligt att jämställdhetsombudsmannen får ansvaret för arbetsmarknadsfrågorna i deras helhet – förutom det som faller på departementet. Därmed skulle också jämställdhetsombudsmannen få en välbehövlig resursförstärkning.

Jag läste med intresse Anita Gradins frågesvar här i kammaren i veckan. Tyvärr var jag förhindrad att lyssna på hennes svar. Av det tyckte jag mig utläsa att Anita Gradin avsåg att förverkliga mina idéer i enlighet med det förslag som låg färdigt på departementet. Det framgick emellertid inte om Anita Gradin ville slå vakt om en fortsatt parlamentarisk förankring av jämställdhetsarbetet. Den har visat sig värdefull och framgångsrik under de gångna sex årens arbete, och jag hoppas verkligen att regeringen i den här

frågan väljer att se till vad som är bäst för sakfrågan i stället för att exponera den egna maktfullkomligheten.

Jag hade tänkt ställa en fråga till Anita Gradin. Hon är tyvärr inte här nu, och jag vet att hon har förhinder, men jag ställer frågan ändå: Kommer en ny och fastare organisation av jämställdhetsarbetet att få den parlamentariska förankring som har visat sig så framgångsrik och som jag själv i alla sammanhang varit så angelägen att slå vakt om under den tid då socialdemokraterna befann sig utanför regeringen?

Det här var mycket om organisation, och det låter byråkratiskt. Byråkratisk är det minsta jag är, men jag tror att det är viktigt att ha en organisatorisk struktur som gör det möjligt att driva frågorna. En av de viktiga frågor som togs upp på FN:s kvinnokonferens i Köpenhamn var också att man, som det där kallades, skall ha ett maskineri i regeringarna.

”Den viktigaste förutsättningen för jämställdhet är ekonomisk självständighet byggd på egen förvärvsinsats”, hette det inledningsvis i de riktlinjer för jämställdhetsarbetet som regeringen Fälldin antog 1980. Anita Gradin hade enligt vad jag hörde samma utgångspunkt. Det är också en utgångspunkt som det råder så gott som total partipolitisk enighet om. Också i centerns jämställdhetsprogram sägs det att rätten till arbete är grundläggande för jämställdhet mellan kvinnor och män.

Har man den utgångspunkten finner man det även glädjande att kvinnornas inmarsch på arbetsmarknaden fortsatt under hela 1970-talet, också under den djupa lågkonjunktur som Sverige, liksom alla andra industriländer, drabbades av under 1970-talets senare hälft. Antalet sysselsatta kvinnor har ökat starkt sedan 1976. Om vi jämför genomsnittssiffrorna 1976–1981 – och det är alltid riktigtast att jämföra årssiffrorna – finner vi att det var 187 000 fler kvinnor som hade jobb 1981 än som hade det 1976. Jag vill inte underskatta arbetslösheten. Den är oroande stor – för att vara i Sverige. Septembersiffrorna innebar en ny ökning. Att hälften av de 90 000 arbetslösa kvinnorna var unga kvinnor i åldern 16–24 år är speciellt oroväckande. Jag ser med tillfredsställelse att AMS uppmanar länsarbetsnämnderna att prioritera unga kvinnor vid fördelningen av beredskapsarbeten.

Men att bara tala om arbetslösheten, såsom socialdemokraterna så gärna gör, utan att nämna den mycket positiva utveckling beträffande kvinnors sysselsättning som skett under 1970-talet är ju att undanhålla viktiga delar av sanningen. Socialdemokraterna har tidigare alltid hävdat att det är sysselsättningen som är viktigast, inte arbetslösheten. Varför ser man inte på frågan på det sättet nu? Och det är ju faktiskt så att många av dem som nu är öppet arbetslösa, tidigare tillhörde de dolt arbetslösa – eller latent arbetslösa, som termen lyder. Det är riktigt att också den gruppen ökar. Men alla grupper kan ju inte öka utan att någon minskar. Och den grupp som hela tiden minskar är kvinnor som står helt utanför arbetskraften och inte heller uppger att de vill ha jobb.

Jag tycker att det är positivt att allt fler kvinnor kräver sin rätt till arbete och att allt fler kvinnor vill komma in på arbetsmarknaden. Jag minns i början på 1970-talet när kvinnors sysselsättning låg på helt andra nivåer, hur

vi i Centerns kvinnoförbund försökte att få kvinnor att ge uttryck för sitt krav på arbete. Men då upplevde de det verkligen lönlöst, och då var det mer än 40 % av kvinnorna som stod helt utanför arbetskraften. Nu är det mindre än 23 %.

Av kvinnor med barn under sju år är det bara 12 % som står utanför arbetskraften. En så låg andel för den gruppen är säkerligen unik i världen.

Vad är det då som hänt som gör att kvinnor nu vågar och vill kräva sin rätt till arbete, och får sin rätt i allt större utsträckning? Jo, viktiga reformer har genomförts under slutet av 1970-talet för att stärka kvinnornas ställning på arbetsmarknaden och underlätta för både kvinnor och män att förena förvärvsarbete med vård och omsorg om hem och barn. Antalet platser i samhällets barnomsorg har i stort sett fördubblats sedan 1976, rätt till sex timmars arbetsdag för småbarnsföräldrar har införts, föräldraledighet har förlängts från sju till tolv månader och kraftigt utökad rätt till ledighet för vård av sjuka barn har införts. Vi har fått en lag om jämställdhet i arbetslivet – som socialdemokraterna motsatte sig. Vi har genom en *aktiv* regionalpolitik gett kvinnor i glesbygder ökade chanser till jobb. Vi börjar få förståelse för kravet på lokala arbetsmarknader, på närhet mellan arbete och bostad. Det är viktigt för kvinnor.

Ibland verkar det som om socialdemokraterna trodde att vi löst jämställdheten mellan kvinnor och män om alla kvinnor får jobb. Det är en viktig förutsättning – jag sade det inledningsvis – men det innebär inte att vi nått målet. Det finns så många orättvisor inom arbetslivet som ofta drabbar kvinnor. Jämställdhetslagen kommer att kunna avhjälpa en del, men det behövs också andra åtgärder, t. ex. en annan arbetsvärdering.

Arbetsfördelningen i hemmen, där kvinnorna fortfarande har huvudansvaret, lägger hinder i vägen för kvinnor både i arbetslivet och i politiken. Och i politiken har inte kvinnorna nått stora framgångar genom höstens val. I riksdagen har antalet kvinnor ökat från 92 till 96 och procenttalet från 26,4 till 27,5. Att centerpartiet fortfarande ligger högst med 32,5 % visar att ett starkt, aktivt och målmedvetet politiskt kvinnoförbund kan nå resultat.

Invandrarkvinnorna har i många avseenden en mer utsatt situation än svenska kvinnor, även om variationerna är stora inom gruppen. Jag har av naturliga orsaker – i fråga om invandrarkvinnorna strålade nämligen mina båda ansvarsområden i regeringen samman – känt starkt för invandrarkvinnorna, och i det förslag till förbättrad svenskundervisning för invandrare som låg i stort sett färdigt, när jag lämnade regeringskansliet, var avsikten att särskilt beakta invandrarkvinnornas behov. Jag har ingen anledning att tro annat än att mina intentioner i det avseendet blir fullföljda. Anita Gradin och jag har vid flera tillfällen agerat samfällt i dessa frågor. Jag tror också att förslagen i den utredning om meritvärde för tväspråkighet som gjorts på mitt initiativ – om de genomförs – kommer att kunna stärka invandrarkvinnornas ställning på arbetsmarknaden. Många invandrarkvinnor arbetar inom den offentliga sektorn.

Slutligen, herr talman, kan jag inte underlåta att beröra våldet mot

kvinnor. Detta tycks öka i dess många olika former i och utanför hemmet, och det är skrämmande. Att åtal för misshandel i hemmet nu genom den tidigare regeringens förslag kan ske utan att den misshandlade kvinnan själv behöver ange brottet är ett steg mot att trygga rättssäkerheten för kvinnor, men här är behovet av insatser stort och uppenbart. En rad utredningar pågår. Men det brådskar. Samhället måste ta avstånd från våld i alla dess former.

Detta gäller självfallet också för den mest uttalade form för våld som krig och rustning innebär. Det är viktigt att samhället i arbetet för freden tar vara på det starka engagemang som inte minst kvinnorna har.

Anf. 90 MAJ-LIS LÖÖW (s):

Herr talman! Jag tycker att det finns mycket starka skäl att i den här allmänpolitiska debatten ta upp frågan om kvinnornas rätt till arbete, för jag anser att det utan tvivel är en hotad rättighet i dag. Det hade naturligtvis varit lika berättigat att göra det här inlägget i det arbetsmarknadspolitiska avsnittet av debatten. Men jag valde att ta upp saken i samband med att vi nu diskuterar jämställdheten, och jag vill därmed markera hur fundamental jag tycker just den här frågan är om man ens skall kunna tala om lika villkor för kvinnor och män. Det var ju också den frågan som Karin Andersson först tog upp, när hon hade lämnat det organisatoriska avsnittet i sitt tal.

Jag noterar med viss förvåning att det bara är två socialdemokrater och en centerpartist som ansett det viktigt att lyfta fram jämställdheten i årets debatt. Att det endast är kvinnor orkar man nästan bara notera med en viss uppgivenhet – det är tydligen någonting som vi får leva med. Desto viktigare är det ju då att vi är högljudda.

Det är många som med rätta talat om kvinnorna som de stora förlorarna i den kris för ekonomi och sysselsättning som vi har haft de senaste åren. Jag har redan tidigare från den här talarstolen hävdat att kvinnors rätt till arbete är speciellt sårbar därför att den är nyvunnen.

Visst har det i alla tider funnits kvinnor ute på arbetsmarknaden, men det är först under de senaste två årtiondena som majoriteten av kvinnor etablerat sig i arbetslivet, låt vara att det har skett på väldigt ojämna villkor. Jag har också tidigare varnat för att en krympande arbetsmarknad får till följd att kvinnorna trängs ut och att deras rätt till arbete ifrågasätts.

Det har ofta sagts att kvinnorna tvingats ut i förvärvsarbete av ekonomiska skäl, underförstått att de kanske egentligen själva inte har velat en sådan utveckling. Det är en i grunden falsk föreställning. Det finns en mängd olika skäl till att kvinnorna vill vara med i arbetslivet, och i den mån det är ekonomiska skäl torde det främst vara en önskan om ett ekonomiskt oberoende. Det allvarliga är ju att det i en tid när det verkligen skulle finnas tvingande ekonomiska skäl för kvinnorna att skaffa sig en förvärvsinkomst, då finns det inga arbeten. För att det inte skall framstå som alltför brutalt att tvinga kvinnorna tillbaka till hemmet kan man ju alltid försöka locka dem från arbetslöshetsköer och daghemsköer med ett vårdnadsbidrag. Jag menar att det är en politik som främjar den dolda arbetslösheten i stället för att

Torsdagen den
28 oktober 1982

Allmänpolitisk
debatt

angripa den. Jag tycker att det fanns en tydlig sådan underton i valdebatten. Det var dock föga framgångsrikt. Kvinnorna har visat vad de vill, inte minst genom valresultatet, och jag är övertygad att de är beredda att ta upp kampen för jobben.

Man skulle kunna säga att den kampen måste föras på två fronter, en kortsiktig och en långsiktig – en kortsiktig som ansluter till hur arbetsmarknaden ser ut i dag och en långsiktig där vi försöker förutse och förebygga svårigheterna för kvinnorna på arbetsmarknaden i framtiden.

Det allra första vi måste göra är att se till att kvinnorna får sin del av de akuta arbetsmarknadsinsatser som den socialdemokratiska regeringen redan visat att den är beredd att sätta in med stor kraft. I fråga om åtgärderna för ungdomsarbetslösheten är det den stora andelen unga kvinnor som speciellt måste uppmärksammas. Dessutom måste de vuxna kvinnorna få del av resurserna för beredskapsarbeten. När man nu kraftigt ökar platserna i arbetsmarknadsutbildningen, måste kvinnornas utbildningsbehov beaktas. Kvinnornas andel av arbetsmarknadsutbildningen har sjunkit från 52 % 1979 till 44 % 1982! Det är viktigt att vi tar reda på vad detta beror på. Det förefaller inte logiskt. Utbildningsbehovet kan knappast ha blivit mindre, för kvinnornas andel av arbetslösheten har ju inte minskat. Tvärtom är det just kvinnornas arbetslöshet som ökat mest, och undersysselsättningen har dessutom ökat kraftigt. Det här borde ha avspeglats i en ökande andel i arbetsmarknadsutbildningen.

Jag håller med Karin Andersson om att det är positivt med tillströmningen av kvinnor på arbetsmarknaden under de två senaste årtiondena. Men de senaste åren har ju den tillströmningen stagnerat. Det är faktiskt någonting som vi har anledning att oroa oss över och någonting som vi måste se på.

Självfallet måste vi i det korta perspektivet ha dagens verklighet med den starkt könsuppdelade arbetsmarknaden för ögonen. Vi behöver slå vakt om de stora traditionella kvinnoarbetsmarknaderna, speciellt den offentliga sektorn. Det skall vi göra inte bara för kvinnojobbets skull utan också därför att det finns så många otillfredsställda behov när det gäller vård, omsorg och service. Det är behov som måste fyllas därför att de i sin tur ofta är en förutsättning för att undanröja förvärvshindren för kvinnorna. Självfallet måste vi också kritiskt granska och ifrågasätta datorisering och automatisering, inte bara därför att de hotar just kvinnojobben i så många branscher utan också därför att de kan leda till ett samhälle utan mänskliga kontakter.

Men på sikt måste vi också bryta upp den könsuppdelade arbetsmarknaden. Det är ingen revolutionerande tanke – det medger jag. I själva verket är det just det som stora delar av jämställdhetsarbetet går ut på. Ändå tycks det vara lätt gjort – och jag tycker att många kvinnodebattörer, jämställdhetsdebattörer, alltför lätt trillar i den fällan – att stirra sig blind på hur arbetsmarknaden ser ut i dag och ensidigt försvara de traditionella kvinnojobben. När vi i det socialdemokratiska krisprogrammet slog fast att vi både för ekonomins och för sysselsättningens skull måste "bredda den industriella basen" och ville använda byggandet som en motor i näringslivet,

var det många som efterlyste kvinnojobben. På samma grunder angreps löntagarfonderna av moderatkvinnorna. "Det blir ju inga investeringar i den offentliga sektorn – alltså inga kvinnojobb," menade man.

Det är farligt att utgå från att det alltid skall förbli som det varit, nämligen att huvuddelen av kvinnorna skall befinna sig på en mycket begränsad del av arbetsmarknaden. I stället för att avfärda satsningar i s. k. typiskt manliga jobb får vi försöka se vilka möjligheter som detta skulle kunna öppna för kvinnorna. Vi får granska hindren – både de praktiska och de ännu mer svåråtkomliga i form av attityder och snäva utbildningsval. Jag är övertygad om att kvinnorna för framtiden, på ett helt annat sätt än när den offentliga sektorn bara stod och väntade på dem, måste tänka om och bjuda till för att försvara sin position på arbetsmarknaden. Jag är också övertygad om att de är beredda att ta upp den kampen. Men då måste vi politiker se till att det blir möjligt genom planerade utbildningsinsatser och aktiva arbetsmarknadspolitiska insatser.

Det är den praktiska verkligheten som måste förändras genom att vi angriper alla de sektorer som jämställdhetsministern nyss har gjort en genomgång av.

Från Centerns kvinnoförbund har man här i kammaren tidigare framfört kritiska synpunkter på att kvinnorna inte var tillräckligt uppmärksammade i regeringsdeklarationen. Folkpartiet, som suttit i regeringsställning mer eller mindre under alla de gångna sex åren och som berömmar sig av att vara ett jämställdhetsparti, finns ju inte med i den här debatten, men jag vet att man inom folkpartiet betraktar jämställdhetslagen som det stora beviset för att man drivit frågan om jämställdheten. Jag vill bara säga att det ju egentligen inte hjälper med några lagar. Det hjälper ju inte med aldrig så tjugiga formuleringar i en regeringsdeklaration eller annorstädes, om man inte lyckas angripa verkligheten och skapa de praktiska förutsättningarna för kvinnorna att delta på alla samhällsområden på lika villkor. I stället är det så att den förda politiken drastiskt har försämrat kvinnornas chanser på arbetsmarknaden.

Stor möda har under de här borgerliga åren lagts ned på att utreda och lägga förslag från jämställdhetskommittén. Det är många bra saker i form av projekt och sådant som Karin Andersson redogjorde för, men jag har också förstått att besvikelsen har varit stor, när det är mycket litet av detta utredande som man lyckats fullfölja i regeringsförslag och riksdagsarbete.

Herr talman! Låt mig säga några ord om arbetstiden. Vi kan aldrig få en jämställd arbetsmarknad, ett jämställt familjeliv, ett jämställt samhälle över huvud taget, så länge arbetsmarknaden består av overtidsarbetande män och deltidsarbetande kvinnor – män som overtidsarbetar, därför att de fortfarande känner trycket att mansrollen innebär att de är försörjare, och kvinnor som deltidsarbetar, därför att de fortfarande huvudsakligen har vårdarrollen.

När kvinnorna nu gått ut i förvärvslivet och tagit på sig en del av försörjningsbördan, så borde männen ha kunnat göra åt sig på arbetsmarknaden och tagit på sig en del av vårdarrollen. En sådan logisk och önskvärd

Torsdagen den
28 oktober 1982

---

*Allmänpolitisk
debatt*

utveckling blir möjlig bara om vi kan utjämna arbetstiden mellan män och kvinnor. Det kan i sin tur ske bara om vi får en arbetstidsförkortning för de heltidsarbetande.

Jag är väl medveten om hur svårt det är att få gehör för en debatt om sex timmars arbetsdag i ett skede när reallöneminskningarna är en verklighet, i stället för en tillväxt i ekonomin. Ännu svårare tycks det vara att få till stånd en debatt om sambanden mellan arbetstid och sysselsättningsgrad. En sak kan vi dock alla vara överens om – målet för den ekonomiska politiken är ju att få till stånd en tillväxt. En sådan tillväxt skulle kunna bära bl. a. en arbetstidsförkortning, och vi är många som anser att skälen för sextimmarsdagen är så starka att den måste få hög prioritet i en tillväxtekonomi.

Låt oss därför använda den här tiden av ekonomisk återhämtning för att skaffa de kunskaper om konsekvenserna av en arbetstidsförkortning – kunskaper både om svårigheterna och om möjligheterna, kunskaper som vi i många stycken saknar i dag. Dessa behöver vi för att kunna genomföra en arbetstidsförkortning på rätt sätt. Att skaffa de här kunskaperna är förvisso en viktig uppgift för de fackliga organisationerna. Men jag tycker också att det är oerhört viktigt att vi politiskt jobbar vidare med hjälp av statliga utredningsresurser. Från det socialdemokratiska kvinnoförbundet noterar vi med tillfredsställelse att det nu torde finnas majoritet i kammaren för en sådan utredning.

I avvaktan på sextimmarsdagen måste vi hjälpa föräldrarna när det gäller att på ett bra sätt kunna förena barn och förvärvsarbete. Det kan vi göra genom föräldraförsäkringen. Då är det absolut nödvändigt att den får en utformning som främjar jämställdheten, som ger männen rätt till sin papparoll men som också bidrar till att utjämna arbetstiden mellan kvinnor och män.

Två saker är viktiga i det framtida reformarbetet med föräldraförsäkringen: dels att den, liksom det övriga försäkringssystemet, ger ersättning enligt inkomstbortfallsprincipen – annars kommer männen aldrig att utnyttja den –, dels att vi kvoterar uttaget mellan föräldrarna. Jag menar att det skulle vara ett stöd för männen när det gäller att utnyttja möjligheten att vara tillsammans med sina barn.

Sedan, herr talman, är jag återigen tillbaka vid den slutsats som man egentligen kan dra av allt jämställdhetsarbete – även om jag har talat från kvinnornas synpunkt sett här i dag. Den slutsatsen är att ett samhälle med lika villkor för män och kvinnor inte bara är bra för kvinnorna, utan det är också bra för samhället som helhet. Det är bra för männen och det är bra för barnen.

Anf. 91 KARIN ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Det sista kan jag vara helt överens med Maj-Lis Löow om. Jag har sagt det själv många gånger. Men det är ett par saker som jag inte kan låta bli att kommentera något. Maj-Lis Löow sade – det har hon också gjort tidigare i andra sammanhang – att arbetsmarknaden har stagnerat och att det i en tid då kvinnorna vill gå ut i förvärvsarbetet inte finns några arbeten.

Jag nämnde en siffra i mitt anförande, nämligen att 187 000 fler kvinnor finns på arbetsmarknaden nu än 1976. Men det är faktiskt så att ända fram till de allra senaste månaderna har ökningen fortsatt trots den ihållande lågkonjunkturen. Jag har den allra senaste arbetsmarknadsstatistiken här, och den visar att det nu i september 1982 i förhållande till tredje kvartalet 1981 fanns 24 000 fler kvinnor i arbetskraften.

Hur man då kan tala om en stagnerande arbetsmarknad när det gäller kvinnorna har jag väldigt svårt att förstå. Det är riktigt att arbetslösheten är hög – jag sade det också. Men jag vågar nog påstå att det på ett sätt är bättre att kvinnorna finns i arbetskraften – även om de skulle vara arbetslösa – än att de står helt utanför, är helt oskyddade, som var fallet tidigare.

Vårdnadsbidrag har vi i centern aldrig använt som ett lockmedel för att få kvinnorna att avstå från förvärvsarbete. Men jag har svårt att tro att de omkring 100 000 ensamföräldrar som så gärna skulle vilja och behöva förkorta sin arbetstid ser på vårdnadsbidraget som ett sådant medel. Det ser nog i stället med tacksamhet på att vi har gjort det möjligt för dem att förkorta sin arbetstid till sex timmar.

Det finns många problem som återstår. Beträffande den könsuppdelade arbetsmarknaden tycker jag att vi skall hjälpas åt för att kunna gå vidare och på olika sätt försöka få kvinnor och män att välja annorlunda.

Anf. 92 MAJ-LIS LÖÖW (s) replik:

Herr talman! Jag avstod avsiktligt från att plocka med en mängd siffror i mitt anförande. Jag tyckte att det var viktigare att så här i den allmänpolitiska debatten göra en principiell deklaration beträffande hur jag tycker att vi skall angripa problemen för framtiden och redogöra för de farhågor som jag har beträffande hur attityden till kvinnors rätt till arbete håller på att utvecklas och kan utvecklas i den framtida debatten.

Låt mig bara, i anslutning till Karin Anderssons arbetslöshetsciffror, påpeka att det inte bara är den dolda arbetslösheten på heltid som ökar utan också till stor del undersysselsättningen, alltså den dolda arbetslösheten på deltid – jag tror att Karin Andersson håller med mig om att det är allvarligt. Det är 100 000 människor som säger att de har mindre arbetstid än de skulle önska.

Jag kan hålla med om att det är bra att kvinnor får in en aldrig så liten fot på arbetsmarknaden. Men hur mycket av den tillströmning som Karin Andersson talar om handlar om undersysselsättning eller är en fråga om bara några timmar?

Jag tror att vi också är överens om att villkoren för kvinnorna i förvärvslivet måste vara sådana att de verkligen kan leda till det ekonomiska oberoende som vi också torde vara överens om.

När det gäller de ensamstående föräldrarna vill jag säga att jag tycker att vi skall arbeta för alla föräldrars möjlighet att förkorta sin arbetstid. Vi måste se till att det blir ekonomiskt möjligt för alla. Därför tycker jag att föräldraförsäkringen skall byggas ut så att den ger full ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

Anf. 93 KARIN ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Det är riktigt, Maj-Lis Lööv, att deltidsarbetandet ökar – men inte på bekostnad av heltidsarbetandet, utan både heltidsarbetandet och deltidsarbetandet ökar, enligt de siffror som finns tillgängliga.

Jag håller gärna med om att det finns vissa problem med deltiden. I varje fall bör kvinnor vara väl medvetna om vad de gör. De enkäter som har gjorts där kvinnor själva får ange skälen till att de tar deltidsarbete visar att det inte alltid är arbetsmarknadsorsaker som ligger bakom. Men det finns många som skulle vilja ha mera arbete – det är klart dokumenterat.

Det som ändå är ganska glädjande och som jag tycker att vi kan glädjas åt gemensamt är att det är den långa deltiden som ökar mest. 70 % av alla de nästan en miljon människor som har deltid har nu vad vi kallar lång deltid, alltså över 20 timmar. Då har de också i stort sett den sociala trygghet som vi vill att de skall ha. Jag är medveten om att denna deltid inte alltid räcker för en egenförsörjning, men den är ändå ett steg på vägen in mot arbetsmarknaden som kan vara vettigt att ta för en som har varit hemarbetande.

Anf. 94 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Amnesty International har under denna vecka offentliggjort sin årsrapport och framställt som sitt huvudkrav internationella aktioner mot regeringsstödda mord bl. a. i El Salvador, Syrien och ett flertal andra länder. Rapporten innehåller också dokumenterade fakta om försvinnanden och tortyr i Chile, om tusentals interneringar utan anklagelser i Polen, om 96 avrättningar genom hängning i Sydafrika under ett enda år, om 29 929 officiellt erkända fängslanden av politiska skäl i Turkiet, om tortyr och misshandel av fångar i många länder, däribland Egypten, Israel, Marocko och Yemen. Det gemensamma för alla dem som utsatts för dessa övergrepp är att deras grundläggande mänskliga rättigheter har kränkts. Rapporten innehåller också redovisning av framgångar i arbetet, av att ett stort antal politiska fångar har frigetts, att politiska rättegångar har lagts ner och att verkställandet av dödsstraff har stoppats. Amnesty Internationals verksamhet är värd allt vårt stöd. Den är en allvarlig påminnelse till parlamentariker och regeringar om nödvändigheten av ständig vaksamhet och aktioner mot kränkningar av grundläggande mänskliga rättigheter.

Två länder i Amnestyrapporten fångade mitt särskilda intresse, nämligen de konfliktladdade länderna Malaysia och Indonesien – intresset väcktes i samband med aktuella uppgifter om allvarlig politisk förföljelse och rättsliga övergrepp som förekommer där. Anledningen till detta var att jag i en lista över den svenska vapenexporten fann att denna när det gällde Malaysia omfattade ett värde av 254,1 milj. kr. och när det gällde Indonesien 40,7 milj. kr. Samtidigt fann jag att vår vapenexport allmänt sett gradvis har ökat under de senaste sex åren. 1976 uppgick vår vapenexport till 239,5 milj. kr. Det betyder att vapenexportens andel i procent av totalexporten då var 0,30. Den har därefter successivt ökat och uppgick 1980 till 1,2 % eller 1 555,4 milj. kr. För 1981 föreligger ännu bara preliminära siffror, men de synes ligga på i det närmaste samma nivå som föregående år. – Jag är medveten om att det under

åren före 1976 har funnits både högre och lägre siffror för andelen av totalexporten.

Det är angeläget att de nya lagbestämmelserna för vapenexport tillämpas mycket restriktivt, så att vi inte säljer vapen till länder som allvarligt kränker grundläggande mänskliga rättigheter och där vapnen kan missbrukas för att undertrycka dessa rättigheter. Lagen ger nämligen sådana möjligheter.

I det här sammanhanget är det angeläget att understryka att de mänskliga rättigheternas sak främjas bäst genom fred och avspänning och kränks värst då det bedrivs vålds- och konfrontationspolitik på det internationella planet. Kampen för frihet och demokrati kräver att vi visar solidaritet med de förtryckta som flyr undan politisk diktatur, terror och rasförföljelse.

Det är värdefullt att det i regeringsförklaringen markeras att en generös flyktingpolitik är ett viktigt uttryck för internationell solidaritet omsatt i praktisk handling. Detta är förpliktande. Jag vill gärna uttala den förhoppningen att detta skall komma till uttryck både i bedömningen av enskilda fall och i det fortsatta reformarbetet.

Men det gäller inte bara att ta emot politiska flyktingar i vårt land utan även, och framför allt, att aktivt verka för att den ofrihet, det förtryck och den förföljelse som ger upphov till flyktingströmmar motverkas och bekämpas.

Det har under senare tid förekommit mycket illavarslande uttryck för rasism, invandrarfientlighet och utlänningshat. Det behövs en bred kampanj mot rasism och andra fördomar mot invandrare och flyktingar. Den måste nå ut i våra skolor, i arbetslivet och i vårt umgänge och inte minst i våra samtal människor emellan. Det gäller att inte sitta tyst då fördomarna vädras.

Det fordras en skärpt lagstiftning mot rasdiskriminering och hets mot invandrare i allmänhet. Det är angeläget att den genomförs så snart som möjligt. Det är också viktigt att polis och åklagarväsende får utbildning och resurser för att på ett bättre sätt än hittills kunna motsvara de krav som nu gällande lagstiftning ställer och kommande – som jag hoppas förbättrad – lagstiftning kommer att ställa.

Det systematiska och allvarliga missbruk av organisationsfriheten som rasistiska och rashetsande organisationer under senare tid har gjort sig skyldiga till är oroande. De organisationer som undergräver grundläggande rättigheter och ifrågasätter grundtesen om alla människors lika värde, oavsett ras, hudfärg eller etnisk tillhörighet, måste kraftfullt motarbetas.

Det är av vikt att det i regeringsförklaringen har framhållits, att regeringen med kraft kommer att motverka de tendenser till rasism och diskriminering av invandrare som under senare tid har gjort sig gällande i det svenska samhället.

En framgång beror inte bara på de särskilda åtgärder som kan genomföras – på lagstiftningens område, i fråga om utbildning, upplysning och opinionsbildning – utan också och kanske framför allt på att regeringens politik i fråga om sysselsättning och bostäder ger goda resultat. Rasism, rasdiskriminering och utlänningsfientlighet har nämligen till stor del sin grogrund i ekonomiskt krisartade situationer.

Anf. 95 ERIC HÄGELMARK (fp):

Herr talman! Hos svenska folket är neutralitetstanken väl förankrad. Att vi lyckades hålla oss utanför de två världskrigen berodde mycket på vår neutralitetspolitik. En neutralitetspolitik som stöds av ett starkt försvar ger oss de största förutsättningarna för att bevara vår fred och frihet.

Det internationella läget har under senare år försämrats. Spänningarna ökar, konflikterna blir fler och allvarigare. Många känner oro inför framtiden.

Det är skrämmande att supermakterna dessutom i fred ägnar sig åt direkt aggressiva handlingar som att gå in med kärnvapenbestyckade krigsfartyg i Sveriges mest känsliga kustavsnitt – jag avser den ryska ubåten 137. Det är troligt att främmande ubåtar också varit i Stockholms skärgård, t. o. m. inne i Hårsfjärden. Tyvärr har inte försvaret lyckats tvinga upp någon ubåt för identifiering.

Det är bra att regeringen skärpt tonen och att regeringen också kan tänka sig att ge order om att sänka främmande ubåtar på svenskt territorialvatten. En sådan skärpning är nödvändig – något annat vore detsamma som att inbjuda främmande makters ubåtar att öva i den svenska skärgården.

Att regeringen också tillsatt en kommission är bra. Det är viktigt att utreda vad som hänt i Hårsfjärden, hur man skall handla vid kränkningar i fredstid och hur informationen skall gå till under pågående ubåtsjakt. Vi får säkert tillfälle att här i riksdagen återkomma till hela denna mycket viktiga problematik.

Jag hörde i måndags kväll i Rapport en intervju med f. d. amiralen och högste befälhavaren för USA:s Stillaohavsflotta, Gene la Roque. Med anledning av den kan man fråga sig om vår försvarspolitik är realistisk.

Enligt överbefälhavaren och 1978 års försvarskommitté grundar sig vår försvarsplanläggning i första hand på förutsättningen om ett storkrig i Centraleuropa, utan att kärnvapen kommer till användning. Och visst är det hotet tänkbart. Men man kan också tänka sig att kärnvapen kommer till användning. Enligt Gene la Roque är ett kärnvapenkrig oundvikligt i Europa.

Det skulle ta alltför lång tid att här redogöra för de båda stormakternas styrkor, vapen och andra resurser som de förfogar över i Europa. Troligt är att man vid en analys skulle komma fram till att Sovjets resurser inte skulle räcka till för att föra ett konventionellt storkrig i Europa och dessutom avsätta en tillräckligt stor styrka för att genomföra en framgångsrik operation mot Sverige. Ett sådant läge skulle kunna leda till att Sovjet kunde tänkas använda kärnvapen.

Enligt intervjun med Gene la Roque siktar man i väst in sig på ett kärnvapenkrig. Han sade vidare i intervjun: "Planering för ett kärnvapenkrig görs i USA. Kärnvapen är en integrerad del av våra krigsplaner och vår utrustning. Kärnvapenkrig är oundvikligt i Europa."

Mot ett kärnvapenkrig har Sverige inte stora möjligheter att försvara sig. Skulle vi bli angripna med kärnvapen måste vi i så fall inrikta oss på att

begränsa verkningarna. Skydd mot ABC-stridsmedel måste finnas, om sådana stridsmedel sätts in.

En omrustning till ett försvar som grundar sig på att vi även kan bli utsatta för kärnvapenkrig bör debatteras, så att vi på sikt kan få ett försvar som är bättre än det vi nu har, för att så långt möjligt klara ett eventuellt kärnvapenkrig.

Jag skall nu övergå till att tala om mera närliggande problem, som rör såväl försvaret som arbetsmarknaden.

Det försvarsbeslut som riksdagen fattade i våras kan man med fog säga var positivt vad gäller skydd för civilbefolkningen. Tanken med beslutet var att man så fort som möjligt skulle komma till rätta med bl. a. den brist på skyddsrum som råder på många håll, särskilt i storstadsområdena. Eftersom vi nu har stor arbetslöshet bland byggnadsarbetarna i landet, vore det lämpligt att sätta i gång med byggande av skyddsrum, i första hand sådana skyddsrum som inte har samband med nybyggnad.

Det åligger länsstyrelserna att *planera för skyddsrumbyggen*. Visserligen har resurserna för denna verksamhet något minskats på länsstyrelserna men inte så mycket att det behöver verka negativt i någon större omfattning för planering av en kraftig och snabb utbyggnad av skyddsrum.

Jag anser att regeringen skall verka för att, om det visar sig nödvändigt, skaffa fram planeringsresurser. Öka utbyggnaden av skyddsrum till omkring 200 per år, så att vi inom rimlig tid kommer till rätta med den brist på skyddsrum som *nu finns!*

En annan angelägen fråga som jag vill ta upp är byggandet av ett flygfält i Arvidsjaur.

År 1980 flyttade K 4 från Umeå till nya moderna kaserner i Arvidsjaur och till ett område med god tillgång på övningsterräng. K 4 har en sammanlagd personalstyrka på ca 950 man, av vilka 250 är anställd militär, civilmilitär och civil personal. De värnpliktiga är fjärrekryterade, dvs. de kommer från hela vårt land. De genomgår en mycket krävande jägarutbildning på K 4.

Personalläget inom befälskårerna är inte tillfredsställande. Besvärande vakanser finns inom kårerna.

Att på en gång få allt att fungera både på förbandet och i samhället är kanske inte möjligt. Visst har man kommit en bra bit på väg, men ännu återstår mycket, framför allt när det gäller vissa lokaliteter i samhället. Personalen på K 4 anser att staten i första hand skall fullfölja planerna på byggandet av en flygplats i Arvidsjaur.

I samband med uppbyggandet av fredsförbandet K 4 har frågan om ett flygfält i området diskuterats. Både från militär och civil sida har understrukits betydelsen av att en flygplats kommer till stånd. Från militär sida är det värnpliktssociala skäl som väger tungt. Enligt beräkningar som har gjorts kommer varje veckoslut 200–300 värnpliktiga att transporteras till och från Mellan- och Sydsverige, under vissa tider på året upp till 500 värnpliktiga per veckoslut.

Det är helt klart att en flygplats kommer att få stor betydelse även för näringslivet i regionen.

I början av 1979 gav den dåvarande regeringen länsstyrelsen i Norrbottens län i uppdrag att utreda förutsättningarna för anläggandet av en flygplats i Arvidsjaurregionen. Uppdraget var klart redan på hösten 1979. Av utredningen framgår bl. a. att det tar fem år att bygga flygplatsen med en årlig insats på 20–25 milj. kr. Denna summa kan ses i relation till den statliga delen av beredskapsarbeten de senaste åren – 1978/79 683 milj. kr. och 1979/80 650 milj. kr.

Regeringen bör så snart som möjligt besluta om byggandet av en flygplats i Arvidsjaur.

Avslutningsvis vill jag ta upp ytterligare en fråga, de värnpliktigas förmåner.

Dagens ekonomiska system för de värnpliktiga är svårt att överblicka, eftersom det består av många olika ekonomiska ersättningar. Detta är ett problem både för de värnpliktiga och för myndigheter och förband. Ett system med värnpliktslön skulle bli både enklare och rättvisare än det system som gäller i dag och skulle dessutom innebära att vi kom ifrån byråkratin och ett tungrott system. De värnpliktiga skulle som vanliga löntagare deklarera och betala skatt.

Jag är medveten om att värnpliktslön är ett långsiktigt mål och att hänsyn måste tas till samhällets ekonomiska förutsättningar. Men en utredning för att klara ut kostnader och övriga frågeställningar kring ett system med värnpliktslön bör regeringen låta tillsätta.

Sammanfattningsvis vill jag säga

1. att regeringen inför nästa fleråriga försvarsbeslut bör låta utreda och stimulera en debatt, så att vi får ett effektivare försvar med hänsyn tagen till att vårt land kan utsättas för kärnvapenanfall,

2. att regeringen bör vidta åtgärder, så att omkring 200 skyddsrum byggs per år,

3. att regeringen bör vidta åtgärder, för att så snart som möjligt få till stånd ett byggande av en flygplats i Arvidsjaur samt

4. att regeringen bör låta utreda kostnader och frågeställningar kring ett enklare ekonomiskt system för värnpliktiga och på sikt införa värnpliktslön.

Anf. 96 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag skall ta upp några internationella problem och i samband med det komma in på vad Sverige kan tänkas uträtta och hur det påverkar våra egna nationella och säkerhetspolitiska intressen. Det finns i dag, i vårt land och i världen i övrigt, en stark och snabbt växande opinion för nedrustning och fred. Det demonstrerades med stor tydlighet här i Stockholm och på andra platser i Sverige på FN-dagen i söndags, vilket redan har nämnts av flera talare här i debatten.

Samtidigt som denna opinion växer och blir allt starkare, har de motsatta krafterna, krigshetsarna, upprustarna och militaristerna, stärkt sin ställning och höjt rösten till nivåer som skulle ha varit otänkbara för tio år sedan. Också det omdömet gäller för både vårt eget land och för världen i stort. I

grund och botten är det detta ökade tryck, denna cynism och detta tal om att någon segrare kan tänkas i ett nytt världskrig, som fått fredsopinionen att verkligen vakna. Det är ett friskhetstecken, något att verkligen vara glad åt. Det är ett påpekande och en påminnelse till makthavare, små som stora, att folken vill ha fred, att de motsätter sig spekulationerna om säkerhet genom rustningar och att det otänkbara, ett atomkrig, någonsin skulle kunna accepteras.

Men hur möts nu denna fredsopinion? Det vanligaste har varit att anklaga den för naivitet, romantik och brist på realism. Ett annat mycket vanligt angrepp i vårt land, i Västeuropa i övrigt och i USA har varit anklagelser om att fredsörelserna går den andra stormaktens, Sovjets, ärenden. Så har det varit med de skandinaviska kvinnornas fredsmarscher, till Paris i fjol och till Minsk i år. I det förra fallet anklagades dessa kvinnor för att de marscherade mot väst och protesterade mot NATO:s planer på utplacering av nya atomvapen i Västeuropa. I det andra fallet, i somras, då de lyckades ordna en marsch till Sovjetunionen under huvudparollen *Nedrustning i öst och väst*, anklagades de för att ställa upp i sovjetiska propagandajippon och därmed också i det fallet stödja Sovjets intressen. Men ingenting hade ju hindrat regeringar och myndigheter i t. ex. Västtyskland och Frankrike att ta fasta på det positiva i fjolårets marsch till Paris och göra det till en manifestation för fredsviljan i dessa och andra aktuella stater.

I söndagens manifestation i Stockholm, den mångdubbla kedjan av människor hand i hand mellan USA:s och Sovjets ambassader, deltog tiotusentals människor. De gjorde inte det för att de tycker särskilt bra om Sovjet eller anser att den stormakten står för större fredsvilja än den andra, USA. De gjorde det som en uppmaning och en vädjan till båda dessa stora maktkoncentrationer att vara förnuftiga, att överväga vad de håller på med och att lyssna på opinionen både i sina egna länder och i hela världen. USA:s ambassad var stängd och tillbommad och en resolution fick stickas in genom en dörrspringa. Sovjets ambassadör kom ut och tog emot en delegation, som fick överlämna budskapet till honom personligen.

Hur kommenteras nu dessa händelser i svenska massmedia och av de grupper i vårt land som alltid angriper fredsörelsen? Jo, den sovjetiska ambassadören sågs ha passat på tillfället att göra en PR-grej, utnyttja fredsmonstranternas omedvetenhet och använda dem för sina egna syften. Människorna här i Stockholm i söndags brydde sig inte om vilken eller vilka ambassadörer som visade sig. De hade gått hem med en känsla av att ha varit med om något viktigt, oavsett vad som hade inträffat i de fallen. Men om nu den sovjetiske ambassadören inte tagit emot budskapet? Vad hade då sagts och skrivits om de svenska fredsmonstranterna? Eller om det motsatta förhållandet inträffat att USA:s ambassadör kommit ut och Sovjets förskansat sig bakom låsta dörrar på sin ambassad? Tanken svindlar.

Jag har, herr talman, dragit upp de här resonemangen för att påvisa att det inte spelar någon roll vad den svenska fredsopinionen företar sig. Den kommer ändå alltid att bli angripen av dem som i grund och botten inte vill ha några fredsmonstrationer eller andra sådana aktioner.

Torsdagen den
28 oktober 1982

---

*Allmänpolitisk
debatt*

Det är de som anser att nationell säkerhet, totalförsvaret och militärutgifter egentligen inte skall diskuteras och ifrågasättas av andra än dem själva. Det är delar av militärledningen, manifesterat i söndags av den nye flygvapenchefen, som i en predikan i en svensk kyrka ifrågasatte fredsopinionen, dess kunskaper, motiv och syften. Det är högerkrafterna i allmänhet i vårt land, främst representerade av moderata samlingspartiet. Det partiet har aldrig någonsin stött några fredssträvanden. Högern har alltid ställt sig på sidan om sådana aktioner, och så gör moderaterna än i dag.

De, och andra som tycker som de, säger att det militära systemet och frivilligrörelserna är den största fredsrörelsen i vårt land. Det är ett fantastiskt påstående, som verkligen försöker utnyttja den vilja till försvar av Sveriges nationella självständighet som finns hos hela svenska folket.

Många, kanske de flesta, av dem som deltar i olika fredsaktioner är inte pacifister. De är villiga att göra sin värnplikt om de är män, och de är alla villiga att betala stora summor för ett svenskt totalförsvaret. Men de är inte villiga att tigande finna sig i en fortsatt kapprustning på kärnvapenområdet. De är inte heller villiga att låta militarism och högertänkande styra den svenska totalförvarsplaneringen. Därför blir de angräpnade, så snart de tar upp och agerar i sådana frågor.

Men den opinionen kommer att växa. Den vänder sig mot den obalans som råder inom det svenska totalförsvaret, där ett dyrt och alltmer urholkat militärt system får huvudparten av anslagen. Den vänder sig mot högerns och övriga borgerliga partiers beslut att kasta ut miljarder på anskaffning av ett nytt militärflygplan, JAS. Det är ett beslut som regeringen med det snaraste måste ompröva. Det är oförsvarligt att i tider av ekonomisk kris, med inskränkningar på samhällslivets alla områden, godkänna ett militärt flygplansprojekt, som inte förbättrar vår säkerhetspolitiska status i någon vettig mening.

Det har sagts i regeringsdeklarationen att socialdemokraterna skall göra en analys av JAS-projektets ekonomiska förutsättningar. I nyheterna i dag har vi fått höra att kostnadsramen för JAS-projektet, till följd av devalveringen och prisstegringar i övrigt, redan har sprängts långt utöver vad som sades så sent som i våras. Om de invändningar som socialdemokraterna hade mot JAS i våras fortfarande gäller, kan resultatet av den analysen bara bli ett, att skrota JAS-projektet. Sverige kan lika litet som någon annan stat rusta sig till säkerhet.

Nu spelas det upp stora föreställningar i samband med de kränkningar av svenskt territorium som skett på den senaste tiden. Det behövs uppenbarligen skärpningar av den svenska bevakningen. Det har vi råd med om vi avstår från JAS och ser till att det civila samhället i gränstrakter och vid kuster stärks. Inga som helst militära patrulleringar kan ersätta en levande skärgård. Att det sedan måste och skall finnas militära förband med god utrustning är närmast en självklarhet.

Sverige har ett gott internationellt rykte när det gäller arbetet för fred och nedrustning. Vi har också haft en fördel i vår alliansfrihet och vår uttalade vilja till neutralitet i olika konflikter. Det är ett förtroendekapital som det

gäller att vara rädd om. Vi måste tyvärr konstatera att högerkrafterna, också i det fallet främst representerade av moderata samlingspartiet, är mindre måna om den svenska neutraliteten än andra grupper i det svenska samhället. De ser ingen fara i ökade bindningar till USA och NATO, varken på det ekonomiska eller det militärindustriella området. De ser det snarare som en fördel.

Moderaternas tal om nationell självständighet är falskt. Den förstfödslo-rätten är de beredda att sälja för varje grynvälling som de stora, multinationella företagen ställer på deras bord.

Det är viktigt att Sveriges internationella anseende i dessa avseenden återupprättas. Det ställs stora förhoppningar på Olof Palme och hans regering när det gäller dessa frågor. Vi förväntar oss nya initiativ för nedrustning och fredsarbete. Inte minst måste arbetet för en nordisk kärnvapenfri zon komma ur det dödläge som de borgerliga regeringarna försatt det i.

Respekten för den svenska neutraliteten måste återupprättas. Det kan inte ske genom ökade anslag till marinen eller någon annan vapengren. Men det kan ske i första hand genom en otvetydig svensk försvars- och säkerhetspolitik, en politik som utesluter projektet om samarbete på det militärindustriella området med det ena av stormaktsblocken så som har skett när det gäller JAS, en politik som inte tillåter uttalanden som "att vi vet var vi hör hemma" eller låter uttalanden av motsvarande innebörd från högt uppsatta representanter i något av stormaktsblocken stå oemotsagda.

Den mest aggressiva och krigshetsande makten i världen i dag är USA. Det är ingen tillfällighet. USA är desperat beroende av att ha kontroll över och tillgång till stora resurser utanför sitt eget territorium för att klara sin ekonomi. Det gäller framför allt olja, men också många andra strategiska råvaror. USA:s rustningsindustri är också en pådrivande faktor i sammanhanget och är till stor del ansvarig för den oerhörda upprustning som Reagan-regimen har startat och som har nått nivåer långt över vad USA tidigare presterat i krigstid.

Utplundring av andra stater förutsätter en sådan utveckling. Det behövs rustningar och militär aggression för att lägga beslag på andra länders rikedomar. Om man inte själv vill sätta in trupper, kan man alltid låta ställföreträdare i form av inhemska militärdiktaturer klara av saken. Ett av de värsta exemplen på detta kan vi se i Latinamerika. Stödet till militärdiktaturerna i denna "USA:s bakgård" har ökat markant. Detta har tagit sig de grymmaste uttrycken i Centralamerika, där USA genom stödet till regimerna i Guatemala och El Salvador deltar i det folkmord som bedrivs där. Hotelserna och provokationerna mot Nicaragua ingår i samma mönster. Det var därför välgörande att höra den svenske utrikesministerns klara fördömande av denna politik vid sitt första framträdande i FN.

USA bär också hela ansvaret för det folkmord som skett i Libanon, på palestinsk civilbefolkning och civila libaneser. Det är med USA:s goda minne som Israel marscherat in i Libanon, och det är med Israels goda minne och med aktiv hjälp av dess försvarsminister Ariel Sharon som högerfalangister-

na genomfört massakrerna i flyktinglägren Sabra och Shatila. Olof Palme har vid något tillfälle räknat upp en rad av ortsnamn som vi förknippar med händelser liknande dem i de palestinska flyktinglägren. Han kan nu tyvärr utöka sin lista med dessa två namn. Det är nödvändigt att den svenska regeringen på ett hårt och bestämt sätt reagerar på Israels övergrepp och mördande, både i Libanon och inom de områden som de orättmätigt ockuperar.

De internationella motsättningarna ger inte anledning till någon stor optimism. För en liten stat som Sverige är det viktigt att så långt som möjligt undvika att dras in i något av de stora maktblockens intressesfärer. Ekonomiska och militärindustriella bindningar försvårar en sådan politik. Den nackdelen kan inte uppvägas av ökade svenska militäranslag, som upprustningens förespråkare nu kräver. Det får motsatt effekt. Det ökar dessa bindningar, gör Sverige än mer beroende och försvårar en självständig politisk linje.

Anf. 97 ANITA BRÅKENHJELM (m):

Herr talman! I en värld där de stora problemen är otillräcklig livsmedelsförsörjning, jordförstöring och misshushållande med naturresurser ägnar vi f. n. 6 % av den totala världsproduktionen åt att framställa krigsmateriel. I hela mänsklighetens historia har en mycket stor del av de samlade ansträngningarna ägnats åt möjligheterna att förgöra varandra, eller, om man vill uttrycka det vackrare, försvara sig mot angripare. Den samlade vapenarsenalen i världen räcker för att förstöra hela vår jord många gånger om, och det sägs att bara problemet att skrota den samlade vapenmängden skulle vara jättelikt, ifall nu alla på en gång skulle kunna bestämma sig för att göra detta.

I alla tider har de flesta människor naturligtvis velat ha fred, men inte minst den moderna historien visar att demokrati och frihet synes vara absoluta förutsättningar för freden. Det är troligen ingen tillfällighet att det är i de demokratiska västländerna som fredsrörelsen f. n. växer sig stark. Det är glädjande och vällovligt att tiotusentals svenskar på FN-dagen demonstrerar för fred, att kyrkor, ideella sammanslutningar och organisationer samt enskilda människor engagerar sig för fredens och nedrustningens sak.

Om dessa demonstrationer inte skall stanna vid en uppvisning av vad som kan ske i fråga om opinionsyttringar i ett land där yttrandefrihet, rörelsefrihet och mötesfrihet är självklara rättigheter, måste nästa steg bli att de aktiva i fredsarbetet prövar några tankekedjor för att komma vidare. Målet måste ju dock vara att uppnå konkreta resultat i fråga om nedrustning och förutsättningar för varaktig fred. En av dessa tankekedjor är denna: Samtidigt som fred är en förutsättning för frihet och mänskliga rättigheter är frihet och respekt för de mänskliga rättigheterna en förutsättning för varaktig fred.

Några nyheter om spontana fredsdemonstrationer på FN-dagen har inte nått oss från Iran, Turkiet eller länderna bakom järnridån. Vi vet dock att i åtminstone något av dessa länder människor har ett tillräckligt engagemang

för att trotsa överheten och åstadkomma stora spontana demonstrationer. Det är bara en vecka sedan vi i bild fick se 20 000 människor som till en kyrkogård utanför Kraków följde en 20-årig kamrat som skjuts till döds av sitt eget lands överhet för att han demonstrerat för rättigheten att bilda en fackförening. Det är möjligt att för dessa människor en demonstration för fred och nedrustning kommer först i andra hand. Endast när friheten är ett välkänt och självklart begrepp ter sig freden för den enskilde som ett omedelbart mål att sträva efter. Utvecklingen i Polen tycks dock lära oss, att i ett land där det någon gång funnits demokratiska traditioner är det mycket svårt att definitivt undertrycka människors vilja till fred och frihet.

Krig och mellanstatliga konflikter startas uppenbarligen ofta av regimer som föraktar friheten. Överfallet på det fattiga Afghanistan, det blodiga kriget mellan Iran och Irak liksom den spöklika konflikten kring några vindpinade öar i Sydatlanten har startats av länder där åsiktsförtryck och förtrampandet av mänskliga rättigheter hör till ordningen för dagen.

Inför fortsättningen av den europeiska säkerhetskonferensen i Madrid om ett par veckor finns det anledning att uppmana den svenska delegationen att på nytt ta upp frågan om sambandet mellan respekten för de mänskliga rättigheterna och strävandet för fortsatt nedrustning. Inte minst från svensk sida framhölls i samband med Helsingforsavtalet 1975 att alla de olika punkterna i avtalet har samma tyngd och är oupplösligt hopflätade med varandra. Omedelbart efter Helsingforsavtalet bildades i Moskva en grupp för övervakandet av de mänskliga rättigheterna, innefattande rättigheterna till åsiktsutbyte, och familjeförening över gränserna, rätten att bevara minoriteters etniska särdrag och trosfrihet. Moskvagruppen följdes av nya grupper i sammanlagt 14 länder, och på allra senaste tiden har en sådan grupp bildats även i vårt land. Den svenska gruppen kommer i nästa vecka att uppvakta UD inför Madridkonferensen och i samband därmed för första gången framträda offentligt.

Nyligen meddelades från det möte som avhöllits mellan 14 länders kommittéer för övervakning av de mänskliga rättigheterna enligt Helsingforsavtalet, att Moskvagruppen nu upplösts sedan 47 av dess medlemmar försatts i fängelse eller exil. Av de få återstående har den 74-åriga advokaten Sofia Kalistratova nu av KGB hotats med livshotande fängelsestraff. Att detta sker i ett land som undertecknat Helsingforsavtalet är på sätt och vis mera skrämmande än det härresande förakt för människoliv som visas av den i en modern tid obegripliga terrorregim som härskar i Iran. Att visa förakt för avtal man själv undertecknat är faktiskt ägnat att misstänkliggöra gester och utspel som synes vara i fredens intresse. Man frestas i ljuset härav att uppfatta den gest som tycktes förvandla FN-dagens mångtusenhövdade Stockholmsdemonstration till en vänskapsmanifestation för Sovjetunionen, som ett visserligen ursinnet skickligt, men dock propagandistiskt jippo.

En annan tankekedja som är värd att pröva är denna: Framgångar för ett svenskt engagemang i den västeuropeiska fredsrörelsen och de internationella fredssamtalen på olika nivåer bygger på ett par väsentliga förutsättningar: Vår alliansfria utrikespolitik har tvingat oss till ett självständigt

Torsdagen den
28 oktober 1982

*Allmänpolitisk
debatt*

ansvar för försvar av vår del av Europa. Detta har givit oss en kompetens i försvarsfrågor som ökar vår trovärdighet. Så länge lilleputtmakten i norra Europa kan göra det troligt att vi har en egen och oberoende förmåga att vid behov försvara vårt icke oansenliga geografiska territorium i en mycket känslig del av världen kan möjligen någon gång de till tänderna rustade stormaktsblocken finna anledning att lyssna. Vi borde i alla fall veta vad vi talar om.

Sverige och svenska diplomater och politiker har också sedan länge haft i förhållande till vårt lands storlek framträdande uppgifter i de internationella organisationer som sysslar med nedrustning och fredssamtal i olika sammanhang. Att det lilla Sverige här kommit att spela en större roll än många andra små alliansfria stater kan bero på vår icke oansenliga säkerhetspolitiska betydelse, anseende för en viss politisk realism och åtminstone hittills hävdad trovärdighet beträffande vår förmåga att verkligen stå för värnandet av vår neutralitet.

Det allvarliga avbräck i denna trovärdighet som internationellt sett nu är på väg att uppstå till följd av de upprepade kränkningarna av vårt territorialvatten är även i dessa sammanhang värt att uppmärksamma. Trovärdigheten i dessa sammanhang är ju också intressant endast i omvärldens ögon. Sverige har säkerhetspolitiskt fått en ökad betydelse i och med att en stor del av tyngdpunkten i rustningarna inom de stora maktblocken förskjutits norrut. Bidragandet till den säkerhetspolitiska maktbalansen i Nordeuropa är troligen f. n. vår viktigaste fredsbevarande uppgift. Det svenska försvaret är därmed också vår viktigaste fredsrörelse. De initiativ till samarbete mellan olika delar av försvaret och fredsrörelsen i landet som tagits ut på olika orter är viktiga och värda att utvidgas, inte minst för att ge förutsättningar för kunskaps- och åsiktsutbyte.

Slutligen vill jag pröva några tankar kring ett av de vanligaste målen i dokument och manifestationer från olika delar av fredsrörelsen, kraven på en kärnvapenfri zon i Norden. Denna diskussion innehåller ibland absurda moment. Norden är i dag kärnvapenfritt, och det är naturligtvis inte främst de nordiska länderna som skall förbinda sig till någonting ytterligare vad gäller kärnvapen. Sverige har förbundit sig att inte använda eller härbärgera kärnvapen. NATO-medlemmarna Danmark och Norge har för fredstid gjort samma utfästelser, liksom det i vänskaps- och biståndsavtalet med Sovjetunionen hårt uppbundna Finland. Riksdagens utrikesutskott har under förra året enhälligt uttalat: "Utskottet finner vidare att för förhandlingar om en kärnvapenfri zon krävs medverkan av kärnvapenmakterna, enär det ju är inskränkningar i deras möjligheter att använda kärnvapen som skall uppnås."

Det är ett absolut krav att även kärnvapen stationerade på ett sådant sätt att de kan nå mål inom de nordiska ländernas territorium tas in i diskussionen. Det hittills enda säkra avslöjandet av kärnvapen på nordiskt territorium var demonstrationen på världsscenen förra hösten av den i den blekingska skärgården strandade kärnvapenbärande ubåten. Med någon förvåning läser man nu uppgifter i pressen om att den nya ordföranden i den

svenska nedrustningsdelegationen, Maj Britt Theorin, yttrat att Östersjön inte kan ingå i en framtida kärnvapenfri zon. Utrikesutskottet hävdade dock enhälligt i det nyligen citerade betänkandet att den sovjetiska ubåtens intrång på svenskt militärt skyddsområde i ökad grad riktat uppmärksamheten mot Östersjöns status i samband med diskussionen om att det nordiska området skall vara fritt från kärnvapen. Utskottet menar att ett naturligt krav i sammanhanget är att Östersjön skall vara kärnvapenfri. Det är att hoppas att Maj Britt Theorin anser att åtminstone våra skärgårdar skall vara det.

Det första konkreta delmålet på vägen mot en kärnvapenfri zon i Norden bör vara en förstärkning av våra möjligheter att effektivt och med återskapande av trovärdigheten i de svenska neutralitetssträvandena hålla våra skärgårdar fria från främmande ubåtar.

På detta sätt sluts återigen cirkeln och ger svaret på den fråga som jag under de gångna veckorna mött från flera av de skolgrupper som besöker riksdagen: "Ett starkt försvar och strävan till nedrustning – hur går det ihop?" Sveriges speciella säkerhetspolitiska betydelse ger oss speciella förutsättningar. Vårt engagemang för fred, nedrustning och mänskliga rättigheter bör fortsätta och intensifieras. Det finns all anledning att önska den nyutnämnda ordföranden i den svenska nedrustningsdelegationen framgång i det svåra arbetet. Denna lyckönskan vill jag dock komplettera med ett citat av hennes företrädare, den i det internationella fredsarbetet erfarna Inga Thorsson, som på den socialdemokratiska kvinnokongressen, där hon dock enligt hörsägen inte inhöstade särskilt mycket applåder, yttrade följande tänkvärda uppmaning: "Grunda Era förhoppningar på verkligheten om Ni vill påverka verkligheten".

Anf. 98 EINAR LARSSON (c):

Herr talman! Den allmänpolitiska debatten har hittills gällt många och stora ämnesområden. Två för vår vardag och vår livskvalitet mycket väsentliga begrepp är livsmedelsförsörjning och miljö. Av talarlistans sammansättning att döma får vi nu i debattens slutskede en stunds diskussion kring dessa livsviktiga begrepp.

I förbigående kommenterade visserligen Olof Palme redan häromdagen att lövbiffen hade blivit dyrare, och detta är nog sant – men det är inte hela sanningen, för under den gångna sexårsperioden har ju också konsumentens köpkraft förstärkts.

Tack vare en utomordentligt skicklig och effektiv jordbrukarkår, en likaledes hög rationalitet inom förädling och distribution samt en klok jordbrukspolitik har den andel som svensken använder av inkomst efter skatt för att köpa mat kunnat minskas något, trots alla svåra omständigheter i världsekonomi, ränteläge m. m.

År 1976 använde nämligen den svenske konsumenten av disponibel inkomst för att köpa mat 22,9 %. Den procentuella andelen hade 1977 gått ned något, till 22,7 %. År 1982 är den procentuella andelen 21,7 %.

Det är litet mer än 1 % i minskning, och någon skulle kanske invända att det inte är mycket att skryta över. Men jag tycker ändå att det, mot bakgrund

av kostnadsutveckling och andra politiska och ekonomiska bekymmer, är anledning att erinra om detta, i all synnerhet som inte ens landets statsminister tycks ha en aning om förhållandet.

Men hur blir det nu 1983 och i fortsättningen? Ja, jag skulle vilja säga att även om regeringen skulle ha det goda omdömet att eliminera en del av den föreslagna momshöjningen genom att öka på subventionerna till våra livsmedelskonsumenter, kvarstår av devalveringen i alla fall bara en prisökningseffekt som enligt den ekonomiska expertisen ligger någonstans vid 3,5 %. Dessutom utgår jag ifrån att Svante Lundkvist som den hederlige karl han är också måste träda i funktion och infria någon del av sina vallöften när det gäller att hjälpa skuldsatta jordbrukare.

Jag är rädd för att maten, med tanke på andra förslag som också är aviserade, kommer att drabbas av den ena prischocken efter den andra, något som Olof Palme i dag inte tycks vara medveten om. Den strävsamma gruppen jordbrukare hade börjat känna framtidstro och egenvärde i ett meningsfullt arbete tack vare de principer som riksdagen antog för sex år sedan, nämligen att all jord skall odlas till full produktion, att familjelantbruket skall vara bruksformen, att inkomst målet likställighet med andra grupper skall infrias och att eventuella överskott är en tillgång för vår valutabalans och bör hanteras med delat ansvar mellan samhälle och produktion.

Detta var viktiga grunder för framtidstro, men man märker nu en stigande oro över huruvida den nya regeringen skall ändra i dessa grundprinciper. Jag skall inte vara pretentiös och ge jordbruksministern några råd – det är snarare fråga om något av en vädjan: Ändra inte i en ny utredning för mycket på dessa grundstenar! Radera inte den trygghet dessa ger för vår livsmedelsförsörjning! Den tryggheten är inte ett egoistiskt jordbrukarkrav, utan den är ett hela folkets intresse. Jag är inte en sådan fantast att jag tror att allt skulle stå still. Det är klart att ingenting är så bra att det inte kan göras bättre, och det måste ske en ständig utveckling – det är alldeles givet. Det finns mycket kvar att göra. Vi måste i Sverige uppmuntra den inhemska produktionen av äggvita, vi måste intensifiera jordbrukets roll i energiförsörjningen osv.

Det fanns många fina idéer under beredning i jordbruksdepartementet den 1 oktober. En hel del är offentligt – förslagen är färdiga att lämnas till riksdagen. Så t.ex. finns det en färdig proposition om vår framtida sockerförsörjning, som räddar alla sockerbruken, inkl. Karpalund. Det rådde total enighet mellan odlare, fabriksarbetare och fabriksägare i den utredning som ligger till grund för regeringsförslaget.

Detta är inte heller något pretentiöst råd, herr jordbruksminister. Det är inte någon pekpinne, men det är en vädjan: Lägg fram förslaget snarast – fördröj det inte! Och utveckla gärna idén att Sverige i framtiden skulle kunna bli ett exportland på detta område.

I Sverige kostar sockret i dag 5:40. I Norge, i jämförbar valuta, kostar från Cuba importerat socker 9:40. Det ger en fingervisning om vilken roll vi har och vilka möjligheter vi trots allt har.

Ett färdigt regeringsförslag föreligger, enligt riksdagens beställning.

angående styrning av animalieproduktionen. Det skulle jag också vilja rekommendera till användning. Det borde läggas fram, och det skulle avbalansera produktionen av animalier.

När det gäller skogen skulle jag vilja något nyansera de krav som ställts under hela den här allmänpolitiska debatten. Jag skulle vilja säga att jag tror det vore klokt om man inte fullföljde alltför mycket av de tankegångar som kommit till uttryck och de angrepp som gjorts mot skogsbruket under senare tid av socialdemokratiska talare. Jag hoppas att Roine Carlsson, när han nu står inför uppgiften att hantera en saklig, faktisk verklighet, också skall nyansera de angrepp som gjorts emot skogsbruket. De var inte berättigade. Jag hoppas att Roine Carlsson efter hand finner att det är så. Det gäller förslag till lagstiftning om tvång i olika sammanhang, det gäller förslag om chockhöjningar av skogsårdsavgiften.

Beträffande miljöpolitiken kan sägas att den har kunnat fortsättas under de sex år vi haft en icke-socialistisk regering. Ett för miljön inte bara inom vårt land utan även utanför våra gränser mycket väsentligt arbete har bedrivits. Vi har analyserat kärnkraftens miljörisker och kunnat ge politisk kraft åt åtgärder som innebär att man inser dessa risker. Man har kunnat genomdriva att kärnkraften bara blir en parentes i Sverige. Vi har kunnat verka för att försurningen av skogar, sjöar och vattendrag skall minska. Konventionen om långväga gränsöverskridande luftföroreningar var ett kraftprov av den svenska regeringen, i nära samarbete med regeringarna i övriga nordiska länder. Kalkningen av sjöar och vattendrag har kommit i gång under perioden och blir, efter beslut i våras, nu institutionaliserad.

I samband med kolintroduktionen försökte vi i våras – men lyckades inte – få socialdemokratiskt stöd för en linje som gick ut på hård svavelrening, varigenom vi hade kunnat sopa rent framför egen dörr när det gäller utsläppen av försurande ämnen. Vi fick alltså inte det stödet, och jag beklagar den felaktiga redovisning av fakta som Birgitta Dahl gjort tidigare i den här debatten. Jag nöjer mig med att kommentera det på så sätt, att jag säger att jag skulle känna det som en viss trygghet, om det blir Svante Lundkvist som får handlägga dessa frågor i framtiden.

På svenskt och nordiskt initiativ och med ett svenskt konventionsutkast i botten är FN:s miljöstyrelse, UNEP, nu i färd med att utarbeta ett konventionsförslag för att hindra spridning av freoner, dvs. den värmeisolerande gas av klorfluorkolföreningar som, när den blir fri, stiger upp mot stratosfären och hotar att förstöra det tunna ozonskikt som skyddar jorden, dess växter, djur och människor mot alltför stark ultraviolett strålning. Sverige var det första landet som förbjöd freoner, från den 1 juli 1979. Sverige ratificerade som ett av de första länderna den internationella havsföroreningskonventionen som den föreligger efter 1978 års protokoll. Samtidigt skärptes åtgärderna mot vattenförorening från fartyg. Senare har ytterligare regler tillkommit. En månad före valet beslöt regeringen om lagrådsremiss om införande av en särskild vattenföroreningsavgift. Vattenföroreningsavgiften skall vara en ekonomisk sanktion för att motverka otillåtna utsläpp av olja och andra skadliga ämnen från fartyg.

En intensiv utredningsverksamhet pågår för att finna orsakerna till syrebristen i södra Kattegatt, som orsakat stora störningar i hela ekosystemet längs västkusten.

Tre nya nationalparker har inrättats under perioden, nämligen Tiveden, Skuluskogen och Store mosse. En fjärde planeras, på Stenshuvud. Hornborgasjön skall höjas till förmån för fågellivet.

Uppräkningen kunde göras ännu längre.

När det gäller bilavgaser har regeringen hävdats och stärkt Sveriges ställning som ledande europeiskt land i fråga om minskning av föroreningar från bilarna. Endast lågblyad bensin får användas sedan i fjol. Trots en intensiv kampanj från den samlade bilindustrin, understödd av bly- och oljeintressen, har naturvårdsverkets skärpta regler för avgaskontroll kunnat fastställas av regeringen.

Sverige förbjöd som första land att kadmium och kadmiumföreningar används vid ytbehandling, som stabilisator eller som färgämne. Förbudet har efter ett omfattande arbete trätt i kraft den 1 juli 1982 och är ägnat att minska spridningen i naturen av kadmium, som ju kan åstadkomma stor skada på den mänskliga organismen.

Spridning av kvicksilver från processindustrin är på väg att elimineras. Blyspridningen har nedbringats mycket väsentligt sedan den lågblyade bensinen införts.

Naturvårdsverkets program för övervakning av miljö kvalitet har initierats och trätt i verksamhet under perioden.

Jag skall inte trötta med någon mycket längre uppräkning, men jag vill ha detta sagt såsom bra exempel på den verksamhet som har präglats de här sex åren av icke-socialistiskt regeringsarbete.

Slutsatsen, herr talman, är att det fögderi som nu Svante Lundkvist åter har övertagit förvaltningen av under de senaste sex åren mycket starkt har präglats av centerns grundsyn i dessa frågor, trots att centerns parlamentariska styrka endast har varit ca 20 % eller därunder. Den förvaltningen är vi glada och stolta över. Vi beklagar de skador som redan vållats genom devalveringen.

Vår vädjan är: Rasera inte mer! Begreppen trygghet i livsmedelsförsörjningen och miljön är så viktiga för vår livskvalitet.

Anf. 99 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! I morgon, fredag, inleds en ny omgång av jordbrukspriserförhandlingarna mellan bönderna, staten och konsumenterna.

På vilket sätt tänker regeringen mildra de svårigheter som uppstår för svenska jordbrukare på grund av devalveringen, den väntade momshöjningen och de reallönesänkningar som blir följden av devalveringen?

Drivmedelskostnaderna stiger sprängvis. En 15-procentig höjning av priset på baslivsmedel befaras. Livsmedelskonsumtionen torde sjunka. Redan har mjölkkonsumtionen och ostförsäljningen minskat för första gången på mycket länge. Prishöjningarna drabbar barnfamiljer och lågavlödade hårdast. Konsumtionsminskningarna drabbar unga och hårt skuldsatta

jordbrukare allra mest. Ofta har de en specialiserad produktion som krävt stora investeringar. Är regeringen medveten om vilka stora problem man skapat för prisförhandlarna, barnfamiljerna och de aktiva jordbrukarna? Jag tycker man har anledning att fråga sig vilken beredskap som finns inom regeringen för att möta de här problemen.

Herr talman! Jag avser fortsättningsvis att i mitt anförande något belysa en del miljöfrågor, som vi i folkpartiet anser mycket viktiga.

När jag studerar regeringsförklaringen, finner jag anledning tycka att miljöfrågorna borde ha fått en mer framträdande plats och att en litet fylligare beskrivning borde ha lämnats av hur socialdemokraterna tänker tackla dessa svåra frågor.

En given utgångspunkt för folkpartiets miljöpolitik är följande: Varje människa är unik och måste ges goda möjligheter att utveckla sin egen personlighet. Detta kan endast ske i ett öppet samhälle, präglad av frihet och rättvisa, och i en god och stimulerande miljö. Utan tillfälle till naturupplevelser vore livet fattigare. Utan en fruktbar jord vore livet omöjligt.

Miljöproblemen är i dag mycket stora. Många av människans landvinningar har gjorts till priset av omfattande miljöförstöring och överexploatering av naturresurser. Det är nödvändigt att ändra kurs härvidlag. Det är inte alltid som krasst ekonomiskt tänkande ger mänskligheten mest. Tillåts tillväxten i ekonomin att gå ut över väsentliga naturvärden, måste vi växla spår. Det är för många ett svårsmält budskap, framför allt i tider av ekonomisk kris. Inställningen att vi först skall reparera statens finanser, innan vi har råd med miljöpolitiken, är inte helt ovanlig.

Ett aktuellt exempel är den pågående debatten om de fyra orörda Norrlandsälvarna. Från folkpartiets sida menar vi att de outbyggda älvarna och värdefulla naturområden i fjällen och längs kusterna bör ges ett lagfäst skydd mot exploatering. Detta skall ske genom att riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen fastläggs i lag. Därmed skulle de ständiga attackerna mot de outbyggda älvarna upphöra.

Center-folkparti-regeringen har under hösten för lagrådsremiss lagt fram ett förslag till lag om riksintressen i den fysiska riksplaneringen. Det är en förhoppning att den socialdemokratiska regeringen fullföljer detta med en proposition i ärendet så småningom, liksom också när det gäller förslaget om ny plan- och bygglag, där kraven på hänsyn till naturvårdens intressen kommer att skärpas. Kommunerna skulle därmed bl. a. ges rätt att avsätta naturreservat. Här förbättras alltså naturvårdens möjligheter att göra sig gällande i samhällsplaneringen.

Ur naturvårdens synpunkt värdefulla hagar och skogar behöver få ett bättre skydd. Det kan tänkas att skogsvårdslagstiftningen behöver skärpas för att detta skall kunna komma till stånd. Vi hävdar att avverkningsen av de fjällnära skogarna bör skjutas upp, så att särskilt värdefulla områden kan ges ett långsiktigt skydd.

Under de sex åren med icke-socialistiska regeringar har, som Einar Larsson sade här tidigare, flera nya nationalparker inrättats. Jag kan nämna Store mosse i Småland och Höga kusten i Västernorrlands län m. fl. Från

folkpartihåll har vi under den gångna mandatperioden motionerat om förändring av Stora Sjöfallets nationalpark på så sätt att exploaterade delar tas bort från nationalparksinstitutet. Bevarade delar skulle kunna föras till Sareks nationalpark och till en ny nationalpark, Kebnekaise-Sjaunja. Vidare kan nämnas förslag om Taavavuoma i Norrbottensfjällen och Stenshuvud i Skåne som nationalparker.

När sådana här förslag diskuteras, händer det ofta att motståndare till ökat hänsynstagande till naturvärden anför att vi inte kan göra hela landet till ett naturvårdsområde. Men vi i denna generation har ett stort ansvar för att kommande generationer skall kunna få njuta av en värdefull natur. Det är mot den bakgrunden som folkpartiet i sitt miljö- och naturvårdsprogram för mandatperioden 1983-1985 vill ha mer preciserade hänsynsregler i jordbruksdriften och mineralhanteringen. Det är vårt sätt att understryka att en framsynt naturresurspolitik är ett självklart led i natur- och miljövårdsarbetet.

Den mark som har förutsättningar för livsmedelsframställning eller energi- och skogsproduktion är en av våra viktigaste naturresurser. Man måste vara medveten om att jord- och skogsbruk, som har till syfte att trygga vår försörjning, knappast kan bedrivas utan att den ursprungliga miljön förändras. Men om vi skall kunna utnyttja naturresurserna även i framtiden gäller det att inte exploatera naturen så, att den ekologiska balansen rubbas. Näringarna jordbruk, skogsbruk, rennäring och fiske berör stora delar av vårt land. Dessa näringar har bedrivits under så lång tid att de format det kulturlandskap som vi har i dag. Samtidigt måste vi komma ihåg att de utgör en viktig förutsättning för bevarandet av den naturmiljö som verksamheten skapat. Att på konstlat sätt tillgodose alla bevarandebestånden klarar vi i längden inte kostnadsmässigt.

Mekaniseringen och de nya tekniska hjälpmedlen gör det möjligt att snabbt förändra i det som vi i dag ser som ursprungsmiljö. Av den anledningen är det viktigt att motstående intressen får sammanvägas till hänsynsregler som är någorlunda enkla att tillämpa där så behövs. Under folkpartiregeringens tid, herr talman, tillsattes en utredning om kemikalieanvändningen i jordbruket och skogsbruket. När det gäller det sistnämnda har beslut redan fattats i riksdagen. Frågan är mer komplicerad för jordbrukets del. Det bör dock stå klart att beslut bör fattas om begränsning av gift- och kemikalieanvändningen i jordbruket under innevarande mandatperiod. Den kortsiktiga effektiviteten kommer i framtiden att få ge vika för ett mer långsiktigt naturresursutnyttjande. Sannolikt kommer kostnaderna för folkhushållet härvid att öka under de närmaste decennierna även på grund av en sådan ny inriktning.

Den huvudsakliga jordbruksforskningen har hittills varit inriktad på att tillgodose närallgande effektivitetskrav. Forskningsprojektet Åkermarkens ekologi, som startade för två tre år sedan, har som målsättning att undersöka vad som långsiktigt händer i jordbruksmark som utnyttjas så effektivt som sker i svenskt jordbruk. Från folkpartiets sida hävdar vi att en begränsning av kemikalieanvändningen kan ske redan nu med en viss avgiftsbeläggning. De

resurser som detta ger kan användas för forskning och utveckling av biologiskt godtagbara bekämpningsmetoder. I ett läge då vi dras med överskottsproblem inom jordbruksproduktionen borde det ligga nära till hands att pröva metoder som i begynnelsekedet ger ett mindre skördeutfall men i gengäld står bättre i överensstämmelse med en ekologisk grundsyn.

Under den gångna mandatperioden har vi från folkpartiets sida motionerat om införande av ett pantsystem för att stimulera insamling av bl. a. batterier som innehåller kadmium och andra miljöfarliga ämnen. Vi har vunnit en viss framgång. Vi kommer att med uppmärksamhet följa vilka åtgärder den socialdemokratiska regeringen vidtar när det gäller den frågan.

Folkpartiet föreslår vidare att ett system med miljöavgifter införs för att finansiera samhällets tillstånds- och tillsynsverksamhet. Därmed kan resurserna för detta viktiga arbete ökas och uppgifterna decentraliseras till kommunerna. Vårt förslag innebär en utsträckt tillämpning av principen om förorenarens kostnadsansvar.

Herr talman! Ytterligare krafttag behövs mot föroreningen. Hårdare regler kommer att behövas för att svavelutsläppen vid bl. a. koleldning skall kunna begränsas. Insatserna för kalkning av försurade sjöar och marker har flerdubblats under de senaste sex åren då folkpartiet ensamt, eller tillsammans med andra borgerliga partier, haft regeringsansvaret. Finansieringen skall fortsättningsvis ske genom avgifter på oljekonsumtionen. Viktigast är dock begränsningen av svavelutsläppen vid förbränning.

Regeringens handläggning av frågan om miljökraven vid kolanläggningar skall vi från folkpartiets sida följa med skärpt uppmärksamhet. Miljökraven och framför allt svavelutsläppens storlek vid kolanvändning är också fortsättningsvis en väsentlig förutsättning för fortsatta framgångar i de internationella förhandlingarna om begränsningar av de gränsöverskridande luftföroreningarna.

Jag tycker att följande fråga kunde passa i sammanhanget: När kommer regeringen med en redovisning till riksdagen med de riktlinjer som bör tillämpas och med förslag till normer för begränsning av svavelutsläppen i samband med koleldning?

Frågan kan vara motiverad med tanke på socialdemokraternas ställningstagande vid jordbruksutskottets behandling av folkparti-center-regeringens förslag om åtgärder mot föroreningen under våren. Socialdemokraterna valde då att, med stöd av moderaternas nedlagda röster, avvisa den dåvarande regeringens krav på skärpta normer.

Miljöskyddslagen har skärpts under senare år, med folkpartiet och centerpartiet i regeringsställning. Säkerligen behövs än hårdare villkor för utsläpp av långlivade avfallsprodukter. Systemet med miljöskyddsavgifter kommer att behöva byggas ut så att höga avgifter kan tas ut för otillåtna utsläpp.

För att stärka miljöfrågorna i förvaltningen föreslår folkpartiet att ett eget departement inrättas för miljö- och naturresursfrågor. På det kommunala planet har miljö- och naturvården inte alltid lätt att hävda sig. Här kan lämpligen hälsovårdsnämnderna ombildas till miljö- och hälsoskyddsnäm-

Torsdagen den
28 oktober 1982

---

*Allmänpolitisk
debatt*

der med ett utvidgat ansvar för hela miljöskyddsområdet.

För att ytterligare förstärka miljöhänsynen måste miljökostnaderna räknas in i produktionen. Priset för en vara måste i framtiden alltmer omfatta alla kostnader i hanteringen från råvara till färdigbearbetad produkt.

Marknadsekonomi kan väl ibland tyckas ofullgången när det gäller hänsyn till miljön. Men i jämförelse med t. ex. socialistiskt eller kommunistiskt styrda länder i vårt grannskap framstår ändå vårt system som det allra bästa. Det visar sig nämligen att vårt ekonomiska system går att kombinera med fri debatt och kritik. Det är en förutsättning för att miljöproblemen skall uppmärksammas. Det skall också gå att förse vårt system med styrmedel, så att miljökostnaderna räknas in i saker och ting och i tjänster som vi efterfrågar.

Anf. 100 ARNE ANDERSSON i Ljung (m):

Herr talman! Den nu gällande jordbrukspolitiken lades fast här i riksdagen för ca fem år sedan. De mer långsiktiga dragen i denna jordbrukspolitik kan sammanfattas i några få punkter. Således beslutade vi då att den brukningsvärda åkerjorden skall utnyttjas för sitt ändamål. Det betyder att vi skall hålla i bruk ca 3 miljoner hektar åkermark. Vi beslutade vidare att familjejordbruket liksom tidigare skulle vara den förhärskande företagsformen. Vi beslutade också att brukare i alla delar av landet skulle tillförsäkras en ekonomisk och social standard som är likvärdig med jämförbara grupper, liksom att ett av målen för den förda jordbrukspolitiken skulle vara att tillgodose konsumenternas krav på tillgång på livsmedel av god kvalitet till rimliga priser.

Oaktat att vi har haft en debatt beträffande nödvändigheten av en ny övergripande jordbruksberedning har jag inte kunnat märka att något av de nyss nämnda målen för jordbrukspolitiken har ifrågasatts på allvar. Jag tycker att det har ett visst värde att kunna konstatera detta, eftersom jag bestämt har för mig att det är den långsiktiga inriktningen av vår jordbrukspolitik som skulle vara ett av skälen för att starta en ny jordbruksutredning. Att någon debatt således inte har förekommit tar jag som intäkt för att det egentligen inte finns något behov av en utredning med en så långsiktig inriktning.

Däremot, herr talman, finns det åtskilliga problem för det svenska jordbruket som behöver ägnas uppmärksamhet – av kanske litet snabbare karaktär. Förutsättningarna för att våra partier skall ta sig an dessa problem är goda, då det såvitt jag förstår råder enighet om att dessa problem finns och att de rent av behöver åtgärdas litet snabbare.

I samband med att riksdagen behandlade den s. k. krispropositionen under våren aktualiserades flera av dessa frågor. Såväl i utskottsbetänkandet som i den rätt omfattande socialdemokratiska reservationen pekade man på de här problemen. Också från moderata samlingspartiet tog vi upp dem, och vi anser att kanske särskilt tre frågor har särskilt hög angelägenhetsgrad, för det första att åtgärder för en bättre produktionsanpassning någorlunda snart behöver komma till stånd, för det andra att de nyetablerade jordbrukarnas

situation måste ägnas särskild uppmärksamhet och för det tredje att exporten av högförädlade livsmedel är en viktig angelägenhet.

Skillnaden mellan vår syn och den socialdemokratiska var egentligen bara att socialdemokraterna, såsom de i det nyss nämnda betänkandet från jordbruksutskottet framförde det, ansåg att de här frågorna bäst lämpade sig för att lösas i samband med en ny jordbruksutredning, medan vi moderater tillsammans med de andra borgerliga partierna ansåg att de kunde lösas på ett annat och snabbare sätt. Att vi kan lösa dem snabbare tror jag är ganska viktigt i sammanhanget.

Jag vill nu återigen framföra de här frågorna som frågor av särskilt stort värde för jordbruket. Eftersom jordbruksministern är här i kammaren hoppas jag att han kanske rent av kan ge oss något besked om hur han tänker agera för en bra lösning. Just därför att frågorna kräver en annan lösning än den som kan åstadkommas i en jordbruksutredning vore det intressant att få en anvisning om hur jordbruksministern tänker ta sig an dem.

I regeringsdeklarationen omnämndes jordbruksfrågorna på fyra fem rader – att jag nämner detta innebär inte någon nedvärdering, för det var kanske tillräckligt, men vad man avsåg var inte helt lättolkat. Där konstaterade regeringen att den ekonomiska utvecklingen har vållat bekymmer också på jordbruksområdet och att det särskilt är de nyctablerade som har fått problem. Regeringens besked till jordbruket i regeringsdeklarationen var också att man skall sätta till en utredning med uppgift att se över de olika leden i vår livsmedelsförsörjning i syfte att forma en övergripande livsmedelspolitik. Om det är möjligt att få närmare information om hur regeringen ser på dessa frågor, vore också det av stort värde.

I ett ekonomiskt pressat läge för jordbruket säger det sig självt att det är viktigt att jordbrukets produktionskapacitet kan utnyttjas fullt ut, dvs. att vi så långt det är möjligt kan effektivt och intensivt bruka de 3 miljoner hektar jag nyss nämnde. Likväl har mycket av debatten ägnats just åt hur man skall kunna komma fram till en lämplig produktionsbegränsning. Syftet har då varit att komma till rätta med det ekonomiskt betungande överskott som finns främst inom jordbrukets animalieproduktion. Så länge som frågan om en någorlunda rimlig balans mellan produktion och avsättning av animalieprodukter inte är löst, kommer inte jordbrukets ekonomiska situation att te sig så trygg som den 1977 formulerade standardmålsättningen gav anledning att förvänta. Om vi på ett eller annat sätt nödgas medverka till en dämpning av animalieproduktionen – och det är möjligt att vi måste göra det – är det enligt moderata samlingspartiets mening utomordentligt viktigt att en sådan begränsning kan göras så kortvarig som det över huvud taget är möjligt. Vi fäster då också betydande vikt vid, såsom jag sade i samband med de tre frågor jag pekade på, att de nämnda åtgärderna kan kompletteras med avsättningsfrämjande sådana, som mera långsiktigt kan bli ett fruktbarande inslag i svenskt jordbruk.

I det sammanhanget är det intressant att erinra om att riksdagen i våras faktiskt gav regeringen till känna hur angeläget det är att vi kan finna kanaler för export av högförädlade livsmedel från det svenska jordbruket. Det finns

enligt mitt förmenande skäl för representanter för såväl näringen som jordbruksdepartementet att sätta sig ned vid samma bord och försöka finna de lämpligaste formerna för att på ett mer effektivt sätt än hitintills introducera svenska livsmedel utanför landets gränser. Jag är medveten om att någon kan invända att en sådan export under nog så lång tid kan få endast marginell betydelse. Jag vill inte bestrida att det kan bli så, och därför är det viktigt att en sådan introduktion kombineras också med andra åtgärder. Jag vill peka på att vi i årets partimotion har nämnt möjligheterna att vårt u-landsbistånd skulle kunna inrymma en icke helt obetydlig del av spannmål. Vi föreslog då att vårt bundna bistånd skulle kunna inrymma spannmål och också att svenskt inlösenpris skulle kunna tillämpas i avräkningen mellan biståndsorganet och svenskt jordbruk.

Lika verkningsfullt som att avsätta svensk jordbruksråvara eller svenska livsmedel utomlands torde vara att vissa arealer används för annat än mer konventionell odling. Således borde en stimulans för odling av proteinrika grödor kunna prövas i större omfattning. En sådan ändrad inriktning av odlingen skulle dels kunna ta bort vissa arealer från den konventionella odlingen, dels kunna medverka till att minska importen av kraftfoder.

Sammantagna skulle åtgärder av det här slaget någorlunda snart kunna få sådan effekt att de begränsningar i svensk jordbruksproduktion som jag nyss nämnde skulle kunna bli av förhållandevis kortsiktig karaktär.

Herr talman! Även om de här nämnda åtgärderna vidtas, tror vi inte att alla problem är lösta för svenskt jordbruk. Vårt jordbruk har kunnat se sin ekonomi påtagligt försämrad, och det har skett i icke obetydlig grad genom förändrad beskattning, i första hand på grund av den genomförda fastighets-taxeringen. Mera allmänt gäller nu att de samlade skatterna och avgifterna för ett jordbruksföretag är så betungande att förändringar av skatter och avgifter faktiskt ofta betyder mer än måttliga förändringar av produktpriserna. Detta förhållande är allvarligt, och det är naturligtvis hämmande för jordbrukets utveckling. Det försvårar självfallet konsolidering för det enskilda jordbruksföretaget, och det försvårar också på ett avgörande sätt generationsväxlingar inom jordbruket.

Jag vill, herr talman, i det här sammanhanget peka på en enda, men inte ointressant, speciell fråga, nämligen de enligt vårt förmenande orättvisa regler som införts avseende förmånsvärde av bostäder inom lantbruket. Dessa regler innebär numera att värdet för hela bostadsbeståndet skall tas upp som en förmån. Detta kan i många fall få till följd att jordbrukarens bostad är dyrare än t. ex. vanligt villabocende. Det är beklagligt att ingen – inte heller från vårt parti – i tid har uppmärksammat det här missförhållandet. Detta behöver emellertid inte innebära att man utesluter möjligheten att vidta åtgärder för att komma till rätta med de här förhållandena. Det är nästan en nödvändighet.

Vi måste hålla i minnet att lantbrukets bostadsbestånd är av utomordenligt skiftande karaktär. Ofta är bostadshusen mycket stora och för den skull ekonomiskt betungande, framför allt i uppvärmningshänseende. Det är därför inte möjligt att inom jordbruket, på det sätt som man kan göra vid

traditionellt boende, välja bostad efter familjens behov. De mangårdsbyggnader som finns på en fastighet är ofta av kulturellt värde, och ännu mer väsentligt är att de, tillsammans med övrigt bostadsbestånd, är en inte alldeles ointressant del av hela den kulturbild som landsbygdens bostadsbestånd utgör. Det anses, som en följd av detta, som en tämligen betungande skyldighet för brukaren både att underhålla och bebo dessa bostäder, som från mer strikta och rationella boendesynpunkter verkligen kunde ifrågasättas. De nya reglerna för beräkning av förmånsvärde för bostäder gör att dessa bostäder ofta ter sig oattraktiva och utgör en hård belastning på det redan hårt pressade jordbruket.

Herr talman! Den omständigheten att man på landsbygden inte väljer bostad precis som andra skall inte med nödvändighet betyda att man skall beskattas på ett hårdare sätt än boende i största allmänhet. Tvärtom borde det faktiskt betyda att bostaden beskattades något mildare. Det förhållandet har faktiskt tidigare rätt. Det har varit en ganska förmånlig beskattning, och jag tycker att den har varit rimlig just med hänsyn till att man på landsbygden icke kan välja sin bostad.

Herr talman! Ursprungligen var det meningen att vår ledamot av kammaren Sven Eric Lorentzon skulle hålla ett anförande om skogsbrukets villkor. Då han har fått förhinder vill jag på den korta tid jag har kvar aktualisera några tankar om skogsbruket.

Den skogspolitik som socialdemokraterna aviserat att de skulle införa om de vid höstens val vann regeringsmakten – vilket nu är ett faktum – oroar utan tvivel i många delar svenskt skogsbruk. Det behöver inte betyda att alla de oförmånliga delarna – de ter sig både onödiga och orimliga – nödvändigtvis införs. Jag vill peka på t. ex. tvångsavverkningen, som enligt vårt förmenande förmodligen kan komma att innebära en totalt sett sänkt avverkning inom svenskt skogsbruk. Därför är avverkningsregeln – till vilken procent av tillväxten den än kommer att sättas – verkligen värd att övervägas, innan den föreslås riksdagen.

Likaså vill jag peka på det förhållandet att den nya skogsvårdsavgift som aviserats kommer att bli en mycket, mycket tung belastning. Vi har tidigare här i kammaren visat på att skogsvårdsavgiften över en femårsperiod ökat 20–22 gånger för normalskogsbrukaren från de tämligen harmlösa 0,9 %. Därefter har vi på förslag från förra regeringen sänkt den med 1/10 %. Den nivå som åstundas från socialdemokratisk sida skulle komma att innebära en fyrtyodubbling av avgiften över fem år.

Jag vill vädja till jordbruksministern att man för att underlätta ett sådant beslut i samband med förslaget presenterar en fullt läsbar avräkning mellan gjorda åtaganden på skogsvårdsavgiftens användningsområde och de medel som tas in. Det ger regeringen en betydande chans att genomföra höjningen, men det ger också oss som är tveksamma en betydande chans att göra de nödvändiga prioriteringarna. Det kan ju nämligen tänkas att vi vill omprioritera de användningsområden på vilka åtagandena gjorts.

Torsdagen den
28 oktober 1982

*Allmänpolitisk
debatt*

Anf. 101 Jordbruksministern SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Jag har med stort intresse lyssnat till de inlägg som här har förekommit omkring de frågor som hör hemma inom jordbruksdepartementets område.

När jag lyssnade till Einar Larsson fick jag närmast ett intryck av att här inte förelåg några större bekymmer. Han menade tydligen att vi under de sex borgerliga åren hade haft en i stort sett gynnsam utveckling inom jordbruket. Jag måste säga att jag på den punkten har fått ett helt annat intryck när jag har talat med såväl jordbrukare som konsumenter.

Inte bara konsumenterna utan även rätt många jordbrukare har i dag betydande bekymmer på grund av den utveckling som vi haft inom jordbruksnäringen. Jag har varit noga med att markera att vad som har inträffat är att de jordbrukspolitiska beslut som vi fattade vid 1977 års riksdag har kapsejsat i den ekonomiska politik som den borgerliga regeringen under de här åren har fört.

Som jag ser det är en av de viktigaste åtgärderna för jordbruksnäringen framöver att vi kan få i gång en mer gynnsam ekonomisk utveckling i vårt land över huvud taget än den som vi har haft under de borgerliga åren. Jag tror att alla vi som har minnen kvar av den situation som rådde i början av 1930-talet ser sambandet mellan en ökande arbetslöshet, med vad den betyder för löntagare och konsumenter, och situationen inom jordbruksnäringen.

Den viktigaste uppgiften är alltså att få fart på Sverige igen. Företrädare för regeringen – både statsministern, budget- och ekonomiministern och andra – har redovisat hur vi avser att agera i detta sammanhang. Vi har redovisat varför de åtgärder som har vidtagits, exempelvis devalveringen, har kommit till stånd. Och vi kommer inom den närmaste framtiden att i ett program för den ekonomiska politiken redovisa hur vi tänker utnyttja devalveringens möjligheter och möta de konsekvenser av negativt slag som vi vet att devalveringen också kommer att få. På den punkten tänker jag därför inte utveckla mitt resonemang. Jag bara slår fast att situationen inom näringen och för konsumenterna inte är så gynnsam som jag fick ett intryck av att Einar Larsson vill göra gällande.

Arne Andersson i Ljung hade egentligen en motsatt uppfattning mot Einar Larsson. Han konstaterade en rad problem inom näringen och redovisade en katalog på uppgifter som regeringen borde ta itu med. Det tycker jag i hög grad motiverar den utredning som Arne Andersson fortfarande säger sig inte vilja ha.

Vi säger från regeringen, och vi sade det tidigare, att vi ser det som ett absolut behov att få en utredning om vår livsmedelsförsörjning – en utredning på bredare bas som inte bara är inriktad på situationen inom jordbruksproduktionen utan som också följer upp den utveckling som vi har haft inom de olika leden, såväl inom handel och distribution som inom förädling. Då först kan vi få en uppfattning om vilka åtgärder vi behöver vidta för att även i fortsättningen få en livsmedelsförsörjning inriktad mot de mål som vi i stort sett har varit överens om i riksdagen.

När jag har rest omkring och diskuterat dessa frågor har jag upplevt det så att jag har vunnit allt större förståelse hos allt bredare grupper för behovet av denna utredning. Det gäller inte bara löntagargenerationerna utan över huvud taget människor som arbetar inom näringen och som arbetar i de olika leden inom näringen, som konstituerar den livsmedelsförsörjning som vi har. Innan vi lägger fast direktiven kommer vi att ta kontakt med alla berörda parter – med jordbrukets organisationer, med löntagarnas organisationer, med de branscher som sysslar med livsmedelsförsörjning – för att vi skall kunna angripa problemen i så god samverkan som över huvud taget är möjligt att uppnå. Vårt syfte är inställt på att nå ett gott resultat. Det skulle vara värdefullt om också de politiska partierna på den borgerliga kanten kunde överge sin negativa inställning och i stället inom partierna skapa ett mer konstruktivt och positivt intresse för de många problem som Arne Andersson konstaterade att vi har och som vi borde kunna angripa på det sätt som jag här har antytt.

Enligt min uppfattning är förhållandena desamma inom skogspolitiken. Vi kan se tillbaka på sex år av misslyckad skogspolitik. När socialdemokratin trädde ur regeringsställningen 1976 var vi på gång med ett program för skogsnäringen, för såväl skogsbruk som skogsindustri. Vi konstaterade behovet av ett samlat program. Vi begärde av den borgerliga regeringen att den skulle fortsätta det arbete som vi hade påbörjat. Man avvisade de tankegångarna och sade att de problem som finns inom skogsnäringen kan branschen hantera, vi behöver inte engagera samhället på det sätt som socialdemokratin har föreslagit.

Jag tror att många människor i dag – och jag föreställer mig också inom de borgerliga partierna – inser att den skogspolitik som har förts har misslyckats. Alla de här försöken att via olika former av bidrag få till stånd exempelvis skogsavverkning i en rimlig omfattning har misslyckats.

Vi kan väl i dag konstatera att vi inte på nytt i en bättre konjunktur för skogsindustrin har råd att hamna i ett läge där vi inte får fram det virke som vi behöver för att kunna utnyttja de förutsättningar som skogsindustrin har. Vi har inte råd att än en gång, på sätt som redovisades i den industripolitiska propositionen från Nils Åsling 1981, förlora 4–6 miljarder kronor i exportinkomster och att människor ställs utan arbete i en högkonjunktur på grund av brist på råvaror.

Vi har haft utredningar med uppgift att lösa dessa problem som de borgerliga regeringarna själva tillsatte. Virkesförsörjningsutredningen kom med nära nog enhälliga förslag. Det är dessa förslag som vi nu vill försöka genomföra. Det kommer att ske på samma sätt som när det gäller den utredning som vi skall tillsätta på jordbrukets område. Vi skall ta kontakt med alla berörda parter för att vi i största möjliga samförstånd skall kunna komma fram till hur de förslag som vi nu diskuterar bäst skall konstrueras för att vi skall nå de mål som vi är ute efter. Jag har, måste jag säga, även på skogsägarsidan mött stor förståelse för att vi inte längre kan fortsätta att hålla de passiva skogsägarna om ryggen.

När det sedan gäller miljöpolitiken har vi väl ändå alla gjort den

erfarenheten att svårigheterna för oss att hävda miljökrav ökar, när den ekonomiska utvecklingen är ogynnsam och sysselsättningen går bakåt. Vi sade ordentligt ifrån i valrörelsen att vi inte vill köpa oss en gynnsammare ekonomisk utveckling till priset av förstörd miljö eller risker för människors hälsa. Det står vi fast vid.

Nu frågar Börje Stensson om han kan få en något fylligare beskrivning av vad den socialdemokratiska miljöpolitiken syftar till. Ja, men låt mig då säga till Börje Stensson att vi under hela oppositionstiden varje år i den partimotion som vi gemensamt haft att diskutera i jordbruksutskottet har gett en mycket fyllig beskrivning av varthän vår miljöpolitik syftar. Vi har också varje år kunnat inkassera hur de förslag som vi där har rest har avstyrkts.

Nu kan jag till min glädje konstatera att i Börje Stenssons anförande förekom en rad av de krav som vi har framställt i vår partimotion och som han nu uppenbarligen är välvilligt inställd till. Vi torde alltså kunna motse hans stöd, när dessa krav nu kommer i form av regeringspropositioner.

Ett krav som vi har haft i fyra års tid är att vi skall få en gift- och kemikommission, som skulle ta på sig uppgiften att försöka få till stånd en kraftsamling kring de faror som jag tror att vi alla anser vara förknippade med den ökade gift- och kemikalieanvändningen. Att tillsätta den kommissionen blir den första uppgiften för oss. Jag hoppas då att den negativa inställning till upplägningen av denna fråga som vi har mött tidigare från de borgerliga partierna skall förbytas i en positiv inställning och en medverkan i strävandena att inom ramen för denna kommission få ett konstruktivt grepp om dessa problem.

Anf. 102 EINAR LARSSON (c) replik:

Herr talman! Jag hyser mycket stor förståelse, när Svante Lundkvist säger att han vid kontakterna med berörda parter i olika sammanhang har tyckt sig möta ett gensvar. Det får man genom ett mycket vänligt tonfall och litet svepande formuleringar. Jag vill gärna säga att jag absolut inte har något emot det vänliga tonfallet och den trivsamma atmosfär som man kan diskutera frågor i. Det är helt givet att man kommer till de finaste resultaten i en sådan atmosfär. Den sortens samförstånd har jag absolut ingenting emot.

Men det finns anledning misstänka att det är bara i tonen som samförståndet ligger. Vi tycker nog att Svante Lundkvist har en överdriven tilltro till utredningar och kommissioner, och det är väl detta som varit skälet till att vi spjärnat emot.

Jag har visst inte i mitt första inlägg påstått att allting skulle vara problemfritt, men jag har påstått att det fastlagts några viktiga grundprinciper som skulle kunna vidareutvecklas och kompletteras. Jag har framfört en lång rad förslag till kompletteringar som är lämpliga och som delvis är på väg.

Jag blir väldigt misstänksam om Svante Lundkvist, i likhet med vad socialdemokraterna gjort under sin tid i opposition, ifrågasätter de viktiga

principerna om det totala utnyttjandet av naturresursen jord till odling, om familjelantbruket som bas och som huvudsaklig grund för svenskt jordbruk, om inkomst målet och rätten till likställighet ekonomiskt och socialt för de människor som arbetar i näringen.

Svante Lundkvist har aldrig givit riktigt besked om var han står i fråga om dessa grundprinciper. Han har misstänkliggjort dem under de sex åren i opposition, och vi har dragit slutsatsen att dessa grundprinciper skulle äventyras i en ny utredning.

Nu kan jag med viss glädje notera att Svante Lundkvist säger att han skall ta kontakt med alla berörda parter innan direktiven fastställs och att detta skulle gälla även skogen. Det är en väldigt viktig förändring i jämförelse med de uttalanden som gjorts tidigare. Exempelvis har Roine Carlsson sagt att virkesbristen och de höga virkespriserna fortfarande är vår industris gissel. Bägge sakerna är felaktiga, så fjärran från den bistra verkligheten. Men det är bra om man nu utgår från de faktiska förhållandena.

Jag fick inget svar på frågan om devalveringens effekter. Får jag tolka Svante Lundkvists formulering så att han – både för konsumenternas skull och med tanke på inflationsutvecklingen – är beredd att hålla jordbruket skadeslöst för den våldsamma prishöjningen via devalveringen för importerad olja, maskiner, kraftfoder osv.?

Anf. 103 ARNE ANDERSSON i Ljung (m) replik:

Herr talman! Jag nämnde fyra punkter såsom varande alldeles utomordentligt viktiga i det 1977 fattade jordbrukspolitiska beslutet. Jag nämnde dem därför att jag betraktar det så att de inte skulle vara ifrågasatta av något parti. Jag tog det som intäkt för att en ny och, som det brukar bli, långsamt arbetande utredning om den framtida jordbrukspolitiken egentligen inte var behövlig.

Med tanke på de problem vi har inom jordbruket är en utredning en för långsam process. Vi har ju lärt oss att en jordbruksutredning tar fem, sex eller sju år på sig. Menar Svante Lundkvist att de nystartade jordbrukens problem skulle må väl av att vara med i en utredning som tar så lång tid? Skulle vi inte här i kväll kunna enas om att sådana problem behöver lösas fortare än i en stor utredning?

Det betyder inte att jag har någon negativ inställning, grundad på något annat skäl, mot en stor utredning. Men om de grundläggande linjerna skall ligga fast, behövs den helt enkelt inte. Följaktligen kan vi ägna oss åt separata lösningar på mindre problem, lösningar som kan komma fram snabbare.

Det är vad som bäst gagnar jordbruket. Det gagnar bäst den målsättning som Svante Lundkvist alldeles nyss gav uttryck för, nämligen att vi skall få i gång Sverige och skapa framtidstro inom svenskt jordbruk. Det gagnar en säker och trygg livsmedelsförsörjning, vars betydelse vi ju alla är överens om.

Svante Lundkvist konstaterade att skogspolitiken har misslyckats. Oavsett vilken målsättning man har för svenskt skogsbruk är det ett starkt ord, om man inte närmare preciserar vad man vill åstadkomma. Jag menar bestämt,

att om man har inställningen att utbyggnaden av svensk förädlingsindustri för trävaror är tillkommen av andra skäl än för att vara avpassad till svenskt skogsbruks årliga tillväxt, är det inte möjligt att uttrycka sig så som Svante Lundkvist gjorde. Han sade nämligen att det är bra för svenskt skogsbruk om vi, oberoende av att det finns en anpassning mellan svensk tillväxt och produktionskapacitet, förser denna förädlingsindustri med råvaror från svenskt skogsbruk. Är förädlingskapaciteten, Svante Lundkvist, till äventyrs för stor inom svensk förädlingsindustri så skadar och förtär man ju virkeskapitalet. Och det är säkerligen inte det som jordbruksministern åstundar.

För den skull kunde vi väl vara överens om att försöka hitta på metoder som gör att vi kan ta ut så mycket som möjligt av den årliga tillväxten. Om det råder inga delade meningar. Men det är inte detsamma som att med nödvändighet förse svensk förädlingsindustri med råvara upp till den förädlingskapacitet vi har. Det är egentligen det som vi har olika meningar om. Dessutom står jag kvar vid att vi sätter högt värde på den skogsvårdsavgift som har aviserats, om den får en annan motivering än uttaget tidigare fick.

Anf. 104 BÖRJE STENSSON (fp) replik:

Herr talman! Det är riktigt, som jordbruksministern påpekar, att vi har avslagit motionsanspråk på en kemikommission åtskilliga gånger under de här sex åren. Däremot har det gjorts framstötter från de olika riksdagsgrupperna till regeringen eller motionsvägen om förbättrad miljö på område efter område. Det har också gjorts väldigt mycket som har räknats upp här förut och som jag kan räkna upp igen.

Kampen mot försurningen har intensifierats. Ett program för säkrare sjötransporter har utarbetats. Principförbud mot kemisk lövslybekämpning har införts. Ett miljöprogram för övervakning av miljökvalitet har startats. Det blev stränga miljökrav för flygtrafiken på Bromma. Miljöskyddslagen har skärpts. Vi tog upp fenoxisyrorerna. Freonen i drivgas har förbjudits. Renhållningslagen har ändrats. Höga krav på återvinning har ställts på aluminiumburken. Jordbruksforskningen har miljöinriktats. Kraven på avgasrening för bilar har skärpts, och blyhalten i bensin har sänkts. Utredningar har tillsatts, bl. a. om naturresurs- och miljöpolitik. Vi har arbetat med produktkontroll och bestrålning av livsmedel.

Det är en rad saker som har blivit åtgärdade, även om vi inte har kunnat bifalla förslaget om kemikommissionen. I mitt anförande nämnde jag en del saker som vi ämnade driva under denna treårsperiod, bl. a. förslag om skärpt miljöskyddslag, miljöavgifter samt naturresurs- och miljödepartement. Det är åtskilliga saker som vi har att arbeta med tillsammans under åren framöver, förhoppningsvis i bästa samförstånd, med hänsyn till att vi alla har ett stort intresse av en förbättrad miljö.

Torsdagen den
28 oktober 1982

---

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr talman! Jag skall inte trötta kammaren med att räkna upp alla de förslag inom ramen för våra partimotioner som har avslagits under åren. Självfallet är det en del saker som har hänt, och de har redovisats utförligt här av både Börje Stensson och Einar Larsson. Och såvitt jag kan erinra mig har det mesta skett i gott samförstånd här i kammaren. Nu gav Börje Stensson bara ett exempel på vad folkpartiet skulle föra fram under den närmaste perioden. Han nämnde skärpt miljölagstiftning. Jag vill bara erinra Börje Stensson om att när miljölagen diskuterades ville vi ha en mera skärpt miljölagstiftning än den regeringen lade fram. Då avvisades vårt krav.

När det gäller riksdagens beslut om miljön vill jag ännu en gång slå fast att den redovisning som gjorts av den socialdemokratiska ståndpunkten i fråga om kolet inte är riktig. Man vill göra gällande att socialdemokraterna inte ville vara med om mera skärpta krav på utsläppet. Men vi har hela tiden kritiserat de som vi tyckte för slappa kraven.

Vi menar att det behövs en gemensam planering för hur kolintroduktionen skall gå till, så att vi garderar oss mot att utnyttja mer kol än vad som ligger inom ramen för vad vi uttalat oss för. Till en sådan planering behövs skärpta bestämmelser. Men vi har sagt att intill dess pågående utredningar är färdiga och remissbehandlade skall vi utnyttja den ordning för tillståndsprövning som tillämpats av koncessionsnämnden före 1981 års beslut. Det är allom bekant att den ordningen ligger i närheten av de krav som naturvårdsverket ställt och som sålunda inte är lägre än de krav som regeringen ställde, utan hårdare i dessa avseenden. Den ståndpunkten vidhåller vi. Efter den ståndpunkten kommer denna regering att låta pröva de eventuella tillstånd som kommer att sökas intill dess att vi får slutgiltigt och definitivt fastslaget vilka bestämmelser som skall gälla.

Einar Larsson sade att han uppskattade, som han uttryckte saken, det vänliga tonfallet, men han var inte riktigt säker på vad de svepande formuleringarna skulle komma att innebära.

Jag kan försäkra Einar Larsson att det kommer konkreta förslag till direktiv för den utredning om vår livsmedelsförsörjning som vi talat om. De kommer inte att bygga på svepande formuleringar utan vara ytterligt konkreta. Men innan vi lägger fram de direktiven skall vi ha en ordentlig diskussion med berörda parter för att i mesta möjliga mån undvika att vi startar i onödiga motsättningar mellan dem som gemensamt har ett intresse av hur vår livsmedelsförsörjning skall kunna hanteras på bästa möjliga vis.

Arne Andersson i Ljung säger att det är svårt att anlägga ett mått på huruvida skogspolitiken misslyckats eller inte. Han gör i varje fall indirekt gällande att vi skulle ha intresse av att överavverka skog och anpassa vår skogspolitik till en överdimensionerad skogsindustri.

Vi är naturligtvis som andra intresserade av att ha ett uthålligt skogsbruk i detta land. Men vi vill inte ha en situation där vi inte utnyttjar en kapacitet inom skogsindustrin som vi kan utnyttja med den virkestillgång som vi har i skogen. Vi har konstaterat att man inte fått den avverkning som varit möjlig

och som man siktat på. Den borgerliga regeringen har insett detsamma och tillsatt en speciell virkesförsörjningsutredning för att komma till rätta med detta problem. Men sedan har den inte följt utredningens förslag. Därför tycker vi att det nu är dags att handla mer aktivt och aktualisera de förslag som den borgerliga regeringen lade åt sidan. Annars kommer vi på nytt att möta situationen med en hygglig konjunktur inom skogsindustrin utan att vi får fram det virke vi behöver. Och då förlorar vi på nytt både exportinkomster och värdefulla arbetstillfällen. Skall vi ta oss ur de ekonomiska problem som det här landet har, kommer skogsnäringen och det sätt på vilket vi hanterar den att vara av avgörande betydelse. Då har vi inte råd att se så passivt på dessa problem som vi menar att den borgerliga regeringen har gjort.

Det är många frågor som anmäler sig i detta sammanhang. Också dem skall vi diskutera med alla berörda parter, för att om möjligt komma fram till vad jag har upplevt vara ett gemensamt intresse – att vi skall göra skogsnäringen till en bra näring i detta land.

Anf. 106 ARNE ANDERSSON i Ljung (m) replik:

Herr talman! Det är tillfredsställande att Svante Lundkvist har förklarat sig vara anhängare av ett uttag ur skogen som, såvitt jag förstod, var anpassat till tillväxten. Däremot har jag svårt att förstå hans tolkning att det skulle vara en grad av passivitet över det förhållandet att man anpassar förädlingen till skogsbrukets årliga tillväxt. Svante Lundkvist har faktiskt inte belägg för påståendet att skogsbruket producerar mer än vad vi tar ut. Kan Svante Lundkvist t. ex. ange en enda siffra som berättar vad som under det senaste eller näst senaste året har gått till vedråvara, till vanlig uppvärmning av bostäder? Jag vet att det är svårt att få fram en sådan siffra, men erfarenhetsmässigt är den utomordentligt hög.

Jag vill gärna ge Svante Lundkvist det erkännandet att vi har ett ojämnt uttag i förhållande till olika ägarkategorier. Således vet vi att bolagsskogsbruket och domänverket har tagit ut betydligt över sin årliga tillväxt – det är ingen hemlighet. Vi vet också att bondeskogsbruket troligen ligger litet under sin årliga tillväxt. Det beror kanske mer på en slump att det är på det sättet, men likväl skall vi vara utomordentligt tacksamma mot bondeskogsbruket, för det är den skogstillgången som skall klara oss över den virkessvacka som ligger framför oss.

Hur ser Svante Lundkvist t. ex. på en ökad intensitet i skogsbruket – mera dikning och användning av handelsgödsel? Det senaste är kanske det allra effektivaste medlet för att under tio, femton eller tjugo år faktiskt kunna stimulera, så att vi kan göra ett större uttag. Hur ställer sig Svante Lundkvist till de frågorna? I dessa sammanhang ställer vi oss inte passiva utan aktiva, för att kunna uppnå just vad Svante Lundkvist frågade efter, en högre förädlingsintensitet inom den kapacitetsram som vi har.

Anf. 107 EINAR LARSSON (c) replik:

Herr talman! Jordbruksministern gav här en lång förklaring till vad som hände när riksdagen skulle ta ställning till regeringsförslaget om skärpta krav för kolavgasrening – och det kan jag förstå. Det måste vara litet genant att det beslutet blev som det blev. Oavsett hur man förklarar det, valde Svante Lundkvist och socialdemokraterna den gången att hindra lagförslaget. Det passade moderaterna att rösta på samma sätt. Det blev alltså inte någon skärpning, utan det beslutet kom att uppskjutas och försenas. Det går inte att bortförklara.

I övrigt har jag inte riktat någon kritik mot den miljöpolitik som socialdemokraterna har fört i oppositionställning.

Svante Lundkvist säger att vi har avslagit många partimotioner från socialdemokraterna, och det har vi gjort. Jag kan passa på att här poängtera att det inte har förekommit några voteringsmissar i kammaren vid omröstningarna med anledning av jordbruksutskottets betänkanden. Men jag vill på samma gång säga att det egentligen var tur att vi avlog motionerna, för många av dessa partimotioner hade ett innehåll som innebar att man ville klämma åt jordbrukarna.

När därför nu Svante Lundkvist, vilket vi så varmt välkomnar, har anslagit en vänlig ton mot det svenska jordbruket, vill jag säga att det är bra att vi inte har klämt åt det mer än vad som skett under de år som har gått. Det har varit fråga om ökade avgifter och pålagor i många sammanhang, förslag till åtgärder som inte var välkomna hos jordbrukarna och inte heller hos konsumenterna.

Eftersom jag inte nu får möjligheter till ytterligare inlägg i detta replikskifte, vill jag än en gång vädja till jordbruksministern att svara på frågan om sockernäringen. Den frågan är mycket angelägen. Sockerbetsodlarna, som f. n. både bildligt och bokstavligt talat ligger ute i regnet på betfälten, skulle känna sig i hög grad lugnade om de redan nu kunde få ett besked om en framtida trygghet i sin näring.

Herr talman! Jag vill avsluta denna debatt med att säga att jag sätter värde på den vänliga tonen. Den kan vara en hygglig grund för resultatbringande överenskommelser och beslut. Jag vill dock med bestämdhet säga: Låt det inte stanna vid långa utredningar, där problemen fördröjs och begravs! Det behövs i långa stycken kraftfulla insatser, inte minst för att avvärja de regeringsförslag som bekantgjorts i dagarna.

Anf. 108 Jordbruksministern SVANTE LUNDKVIST:

Herr talman! Arne Andersson i Ljung säger att det har förekommit att domänverket har överavverkat och att man därför skall vara glad över att vi har fått underavverkningen inom bondeskogsbruket. Det är väl ändå att göra en dygd av en underlåtenhet. Arne Andersson är naturligtvis medveten om de konstateranden som gjorts av den virkesförsörjningsutredning som genomförts. Arne Andersson är också medveten om att det inte är så helt väl beställt hos alla privata skogsägare som han här givit sken av.

Jag har sagt i många sammanhang och upprepar det gärna: Jag vet att

Torsdagen den
28 oktober 1982

*Allmänpolitisk
debatt*

många skogsägare sköter sin skog bra, och det är inte de skogsägarna som det här gäller. De avverkar i rimlig omfattning. Jag har hela tiden föreställt mig att vi skulle ha ett gemensamt intresse av att försöka få en medverkan från de passiva skogsägarna när det gäller att trygga vår virkesförsörjning. Jag har tidigare här sagt att jag har mött en allt större förståelse bland de aktiva skogsbrukarna för att detta måste vara angeläget. Om vissa av de passiva skogsägarna underavverkar, på det sätt som de har gjort, drabbar det ytterst hela samhället, oss alla.

När det sedan gäller kolet vill jag till slut slå fast följande för Einar Larsson. Om vi fortsätter att tillämpa en ordning som innebär den skärpta prövning som koncessionsnämnden har använt före 1981 års riksdagsbeslut – jag har f. ö. också en känsla av att den har fortsatt med den även efter 1981 i de tillståndsfall som har förekommit – kan det inte vara ägnat att försvaga miljöskyddet i detta sammanhang. Miljöskyddet får ju därmed inte en svagare position än om vi skulle ha fastställt de 800 ton som regeringen föreslog.

Vi menar att man först skall ta fram allt utredningsmaterial, få det remissbehandlat och bedömt i förhållande till vad som sker exempelvis på internationell nivå. Vi har kunnat konstatera att de krav som den västtyska socialdemokratisk-liberala regeringen lade fram i vissa avseenden gick längre än de som regeringen här hemma förde fram. Det var ytterligare ett belägg för att det kunde ha varit dumt av oss att fastställa en nivå som hade inneburit att vi skulle hamna på efterkälken. Dess bättre förefaller det också vara så, att döma av uttalanden på senare tid från den nya västtyska regeringen, att den tänker hålla fast vid den föregående regeringens krav. Vi får väl se hur det går på den punkten. Men man kan känna sig fullständigt lugn då det gäller den ambitionsnivå som den socialdemokratiska regeringen har, och vi slår till yttermera visso fast att den totala reducering av svavelutsläppen som vi skulle ha fått enligt den borgerliga regeringens förslag är ett minimikrav från miljösynpunkt.

När det gäller sockernäringen vill jag bara redovisa för Einar Larsson, att jag i veckan fick en uppvaktning från Kristianstads län, där man på grund av den oro man kände för Karpalund undrade hur det skulle bli. Vi valde att gå den rakare vägen, direkt med ett förhandlingsuppdrag till jordbruksnämnden. Det skall baseras på den sockerbetsareal på 53 000 hektar som har tillämpats under senare år och som skall innebära att de i gång varande bruken skall kunna vara i verksamhet också i fortsättningen. Detta var alltså det förhandlingsuppdrag som vi gav jordbruksnämnden på den här punkten.

Sedan har det sagts av både Arne Andersson i Ljung och Einar Larsson att man känner oro för, att om vi tillsätter livsmedelsförsörjningsutredningen så kommer det att bli en utredning som skall arbeta väldigt länge, och det kommer att innebära att en rad av de problem som är akuta redan nu kommer att vara olösta. Vi är medvetna om att det finns en rad akuta problem som måste hanteras fortlöpande och under hand. Det är angeläget att det inte blir en långrotande utredning, utan att vi kan sätta en tidslimit som gör att vi får

fram ett resultat av livsmedelsförsörjningsutredningen inom rimlig tid. Vi är medvetna om att en av svårigheterna kommer att vara att avgränsa utredningens omfattning, men vi förutsätter att det skall vara möjligt att prioritera vissa frågor, som vi alltså tar fram före andra frågor. På det sättet skall vi så snart som möjligt kunna få till stånd en påverkan på utvecklingen, som förhoppningsvis blir till gagn för det hela.

Jag tror alltså, om jag får avsluta med att säga det, att ifall de borgerliga lägger åt sidan en del av de skrämselförklaringar som har anförts i diskussionen fram till valet och intresserar sig mera för vad som skall hända framöver, samt konstruktivt försöker hjälpa till att tackla problemen, så kan vi göra en insats som blir till gagn för jordbruksnäringen men också för livsmedelsförsörjningen i stort och för konsumenterna.

Andre vice talmannen anmälde att Einar Larsson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 109 ÅKE SELBERG (s):

Herr talman! I mitt anförande kommer jag att ta upp situationen för jordbrukare i skogslänen.

När de gällande riktlinjerna för jordbrukspolitiken fastställdes betonades den stora betydelse som den geografiska utbredningen ger jordbruket ur regionalpolitisk synpunkt. Det angavs att ett huvudsyfte med jordbrukspolitiken är att tillförsäkra dem som är sysselsatta inom jordbruket i alla delar av landet en ekonomisk och social standard, som är likvärdig med den som andra jämförbara grupper uppnår. Det betonades också att detta syfte inte kan uppnås med enbart generella jordbrukspolitiska medel med hänsyn till de skiftande förutsättningar för jordbruksproduktionen som råder i vårt land.

Jordbrukare är ju en yrkesgrupp som lever och verkar under väldigt olika betingelser. Det är stora skillnader mellan norr och söder beträffande såväl arealer som inkomster och förmögenheter. Att vara jordbrukare i skogslänen kräver hårt, idogt arbete. Genom en mycket stor arbetsinsats kunde man tidigare ha en någorlunda försörjning, men i dagens läge ser många sin försörjning hotad.

Man fick i valrörelsen 1976 och åren innan en föreställning om att en gyllene tid skulle randas för dem som bedrev jordbruk. Bara ett regeringsbyte kom till stånd så skulle allt bli så mycket bättre.

Hur blev då verkligheten?

Den ekonomiska politik som de borgerliga partierna bedrivit i regeringsställning har inneburit en katastrof för många av jordbrukarna i skogslänen. De höga räntorna har bl. a. inneburit att många gått i konkurs, med i många fall sociala missförhållanden som följd, och fler står på tur om man inte från statsmakternas sida är beredd att sätta in nödvändiga åtgärder.

I början av 1970-talet hade jordbrukarna i skogslänen en positiv inkomstutveckling, men under de senaste åren har utvecklingen gått i motsatt riktning.

Jordbruksnäringen ger många värdefulla sysselsättningstillfällen i våra skogslän, där det är mycket svårt att skaffa arbete och där dessutom alternativ saknas. Många glesbygdskommuner har sett jordbruket så angeläget ur sysselsättningssynpunkt, och som ett led i att upprätthålla service ute i glesbygden, att man trots ett i övrigt ansträngt ekonomiskt läge gått in med bidrag i olika former. Jag kan i detta sammanhang nämna Kiruna kommun, som gjort betydande insatser för att stötta jordbruksnäringen inom kommunen.

Jag vill också i detta sammanhang understryka att den överproduktion som finns inte härrör sig från skogslänen. Som exempel kan jag nämna att det i Norrbotten endast produceras 40 % av det kött som konsumeras i länet och ca 15 % av fläsket. Det vore förödande ur många synpunkter om produktionen skulle minska ytterligare. Då vore också förädlingsindustrin i fara.

Jordbrukspolitiken måste också ha ett inslag av solidaritet i sig, dvs. man måste ha en regionalpolitisk syn på jordbrukspolitiken, som man hade på 1970-talet när den dåvarande socialdemokratiska regeringen införde stöd till jordbruket i norra Sverige – ett system som numera tyvärr är på väg att urholkas på grund av den förda ekonomiska politiken.

Fru talman! Ägosplittringen är också ett stort hinder i skogslänen för rationellt jordbruk. Den av socialdemokraterna aviserade översynen av jordbrukspolitiken måste innebära att man ser över exempelvis ägosplittringen, så att jordbrukarna får möjlighet att bruka jorden så rationellt som möjligt. En del av dagens jordbrukare har många arrendelotter där de inte ens har ettårskontrakt. Under sådana förhållanden går det inte att bedriva ett rationellt jordbruk. Det innebär att det passiva markägandet måste göras ointressant så att seriösa jordbrukare kan utnyttja jorden och bruka den.

Enligt min mening är det ytterst viktigt att varje region får möjlighet att utvecklas med utgångspunkt i sina förutsättningar. Det är också viktigt att skogslänens jordbruk utvecklas med utgångspunkt i sina förutsättningar. På den översyn som riksdagen beslutat om angående stöd till jordbruket i skogslänen ställer de som arbetar inom näringen stora förväntningar.

Avslutningsvis vill jag säga att problemen inom jordbruket i skogslänen måste snabbt bli åtgärdade, inte minst med tanke på sysselsättningsläget. Men det är bråttom, om vi i dag inte skall få uppleva att "medan gräset växer dör kon".

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 110 KJELL JOHANSSON (fp):

Fru talman! Den allmänpolitiska debatten på hösten är ju till för att vi skall granska regeringsförklaringen. En fråga som diskuterats livligt i kammaren är ju huruvida regeringsförklaringen och de åtgärder som vidtagits och kommer att vidtagas från regeringens sida överensstämmer med det budskap som socialdemokratin gick till val på.

Jag finner det inte nödvändigt att förlänga den debatten. Väljarna kommer alldeles säkert att få rika tillfällen att på egen hand konstatera om det finns några skillnader. Jag kan emellertid inte avhålla mig från att citera ett kort avsnitt ur motsvarigheten till dagens debatt hösten 1978. Då yttrade en av talarna bl. a. följande: "Det regeringsprogram de efter valsegern så småningom förhandlade sig fram till hade emellertid aldrig underställt folket i val. Jag tror mig kunna våga påståendet att om detta regeringsprogram underställt folket i val hade det inte blivit någon borgerlig regering." Den som yttrade dessa ord var vår nuvarande statsminister Olof Palme.

Det är måhända klädsamt, om jag som nyvald ledamot av denna kammare inte uttalar mig lika tvärsäkert som Olof Palme gjorde då. Jag dristar mig dock att påstå, att om verkningarna av regeringens program förelagts svenska folket i god tid före valet, så hade i vart fall valrörelsen blivit mycket intressantare. Sannolikt hade det då inte varit lika lätt att utmåla folkparti-center-regeringen som löntagarfientlig. Förmodligen hade den socialdemokratiska valpropagandan fått utformas helt annorlunda.

I årets regeringsförklaring talas det inledningsvis om ett internationellt samarbete. I det stycket heter det: "Med våra nordiska grannar vill vi ytterligare utveckla de bestående nära och omfattande förbindelserna. Vi avser att undersöka vad som kan göras för att ytterligare främja det kulturella utbytet och för att genom gemensamma ansträngningar utvinna största möjliga nytta av våra ekonomiska och tekniska tillgångar."

När jag hörde detta stycke, trodde jag naturligtvis att det hela handlade om största möjliga *gemensamma nordiska* nytta. Det är inte svårt att förstå bitterheten hos våra nordiska broderfolk över den tillämpning som de stolta paroller jag nyss citerade fick, när statsministern någon minut senare tillkännagav devalveringen.

Då det gäller verkningarna av devalveringen kan ingen tolka det hela annorlunda än att syftet är att vi svenskar skall utvinna den största möjliga nyttan. De övriga nordiska länderna kommer på sin höjd i åtanke då det gäller de gemensamma ansträngningarna.

Fru talman! Devalveringen är enligt min mening en stor chanstagning. Vad som nu händer våra skogsprodukter är oklart. Det är inte lätt för mig att dela den tillförsikt som ekonomi- och budgetministern gav uttryck för här i går. Då det gäller världsmarknaden för stål vet vi att den, grovt räknat, har halverats. Detsamma gäller världsmarknaden för entreprenadmaskiner, för att nämna ytterligare en produkt med anknytning till mitt hemlän Södermanland.

Dessa båda exempel vittnar om hur låg den ekonomiska aktiviteten i världen just nu är. Det finns heller inga tecken som ger oss anledning att tro på några ekonomiska mirakel under de närmaste åren.

Det kan således mycket väl hända att det blir svårt för svenska företag att på en stenhård världsmarknad klara de icke föraktliga volymökningar som måste till för att devalveringen skall ge avsedd effekt. Klarar svensk industri inte detta, blir priset högt.

Regeringsförklaringen ger uttryck för en något mera klarsynt bild av

orsakerna till det bekymmersamma sysselsättningsläget i vårt land än vad den onyanserade och ensidiga kritiken mot den tidigare regeringen i valrörelsen gjorde. Och detta är naturligtvis bra.

I regeringsförklaringen konstateras att de små och medelstora företagen utgör en viktig del av det svenska näringslivet. Vidare heter det att regeringen kommer att lägga fram förslag om insatser för de små och medelstora företagen.

Det må väl vara förlåtet om man i detta sammanhang uttrycker förhoppningen att dessa insatser blir av annat slag än de som gjordes på detta område under den första hälften av 1970-talet. Då präglades insatserna nämligen i allt väsentligt av ett misstroende mot de små och medelstora företagen och ett misstroende mot småföretagarna som grupp.

Detta resulterade bl. a. i att vi fick rent diskriminerande regler för exempelvis äkta makar som drev rörelse tillsammans, bestämmelser som i normalfallet missgynnade kvinnorna. Folkpartiet har i regeringsställning varit med om att ändra dessa diskriminerande bestämmelser, och jag hoppas att de inte skärps på nytt.

Det är inte utan att jag är nyfiken på de förbättringar som skall komma när det gäller småföretagen. Den enda åtgärd jag för dagen erinrar mig att socialdemokraterna annonserat är en höjning av förmögenhetsskatter på kapital som är investerat i produktionsmedel. Detta förslag lär inte komma att förbättra de små och medelstora företagens situation. Det inser säkert kammarens ledamöter.

Min förhoppning är dock att den nyvunna förståelse för de små och medelstora företagens betydelse, som socialdemokratin tydligen förvärvat i opposition, skall resultera i förslag som underlättar och inte försvårar utvecklingen av dessa företag.

Några ord om skatteöverenskommelsen. Jag tror inte att jag gör mig skyldig till någon allvarligare överdrift om jag påstår att denna har väckt en viss förväntan hos svenska folket, en förväntan om att vi politiker skall besitta eller finna förmågan att över parti- och blockgränser samarbeta och utarbeta lösningar i vitala frågor som sätter landets och medborgarnas intressen i förgrunden.

Den målsättning beträffande en målmedveten kamp mot inflationen som också finns inbyggd i uppgörelsen har fått en allvarlig knäck. Det gäller därför att finna lösningar som säkerställer intentionerna bakom uppgörelsen.

Den här debatten har ju i väldigt stor utsträckning handlat om påstådda misstag begångna av icke-socialistiska regeringar under tiden 1977 och fram till våra dagar. Men nog borde väl de flesta av oss vara gamla nog att känna till att det fanns en tid även före 1977. Det var en tid som kännetecknades av löneökningar, skattehöjningar och höjningar av arbetsgivaravgifterna som vida översteg näringslivets avkastningsförmåga. Under denna tid pumpades luften ur det svenska näringslivet, från den privata sektorns ekonomi över till den offentliga.

Den förra – dvs. den privata sektorn – blev snabbt som en ganska skrynklig

ballong och har så förblivit, medan den senare blev stinn och grann. Dessa båda ballonger måste ändå i allt väsentligt fungera som kommunicerande kärl. Problemet är bara att kommunikationen dem emellan inte är lika automatisk som man är van vid med tanke på lagen om kommunicerande kärl. Uppgiften att hålla båda ballongerna med luft och i luften samt i balans åvilar regering och riksdag. Det var denna uppgift som missköttes rejält under början av 1970-talet – regeringar efter 1976 har utkämpat en hård kamp för att rätta till den saken. Det är en kamp som vår nuvarande regering kommer att få fortsätta. Jag hoppas att man inser detta, därför att om man inte gör det blir situationen snabbt ödesdiger.

Anf. 111 BO FINNKVIST (s):

Fru talman! Det är svårt att komma upp sent i en allmänpolitisk debatt och tillföra nya argument eller uppslag. Jag vill ändå försöka beskriva hur vi känner det som bor i de av arbetslöshet hårdast drabbade delarna av landet.

Jag kommer från ett område där problemen verkligen har blivit stora. Alla kurvor som har samband med sysselsättningen pekar i fel riktning. Mittenregeringens påstående före valet – att vi var på rätt väg – har ingen förankring i verkligheten. Jag vill redovisa några siffror som talar för sig själva.

I arbetsförmedlingsdistriktet som omfattar Hagfors, Munkfors-Torsby och Sunne kommuner redovisades i slutet på september en arbetslöshet på ca 2 150 personer. Det fanns tillgång till sammanlagt 33 kvarstående lediga platser – alltså 1 ledig plats på 65 arbetslösa. På de två stålorterna Storfors och Lesjöfors fanns det inte en enda plats ledig för de sammanlagt 287 arbetslösa. I hela Värmlands län var läget det att 33 arbetslösa konkurrerade om varje ledig plats. Enbart Norrbottens län kan visa upp sämre siffror än detta.

Det här är alltså resultatet av en politik som skulle skapa sysselsättning inom industrin och i glesbygden. De områden jag talar om är en kombination av industriorter och glesbygd. Siffrorna talar för sig själva. Jag behöver inte stå här och sätta betyg på den politik som förts – det har väljarna redan visat att de kan göra själva.

Läget är faktiskt ännu sämre. Sedan dessa siffror redovisades har vi fått omfattande varsel om permitteringar och avskedanden. Det är i all synnerhet de anställda inom exportindustrin som återigen drabbas. Och givetvis drabbas de kommuner och län som inom sina gränser rymmer industrier som förädlar våra råvarutillgångar till exportvaror.

De människor som satsat sin framtid på det självklara faktum att Sverige behöver en exportindustri eller industri som konkurrerar med importen och som sedan generationer tillbaka arbetat inom basnäringarna har verkligen fått praktiska erfarenheter i fråga om vad borgerlig politik innebär. Vi har fått sämre anställningstrygghet och högre arbetslöshet, kombinerat med lägre arbetslöshetsersättning.

Slutresultatet blir tyvärr en politik som skrämmar bort ungdomen från industrin. Vem vill ta anställning på dessa osäkra villkor?

Vi har nu fått en regering som visat sig vilja ta itu med detta stora problem. Det visade man redan innan regeringen bildats.

I Lesjöfors, en av orterna som jag förut nämnt, gick de anställda i åtskilliga veckor och väntade på ett besked från den borgerliga regeringen, om företaget skulle få gå i konkurs eller om man gemensamt från anställda, ledning, kommunen och staten skulle försöka rädda företaget. Man tillsatte en arbetsgrupp och tog fram ett förslag som var värt att satsa på. Men man fick vänta – ända till efter valet, då den socialdemokratiska ledningen på några dagar lyckades komma fram med ett besked som innebär att man ställer upp på det förslag som arbetats fram och där fackföreningarna har dragit ett tungt lass.

I arbetet med detta återstår ännu mycket innan man nått målet. Men man kan redan nu säga att de som ställt upp och drivit denna fråga, trots motstånd från många håll och kanter, är värda allt beröm och all uppmuntran. Det visar också hur stort värde de anställda sätter på sin arbetsplats. Och sist, men inte minst, visar det också på hur viktigt det är att ha en regering som har förståelse för dessa frågor.

Den socialdemokratiska regeringen har också på den korta tid som gått sedan valet lyckats ta fram ett paket med omfattande satsningar på arbetsmarknadspolitikens område, och det är en god början på arbetet med att komma till rätta med den lavinartade ökningen av arbetslösheten.

Regeringen har verkligen gjort en rivstart för att lösa dessa frågor, men mycket återstår att göra. Jag tänker då i första hand på de problem som finns inom den bransch där jag har varit verksam till för några veckor sedan, nämligen specialstålsindustrin. Det har i många sammanhang framförts från fackligt och socialdemokratiskt håll att företagen själva inte kan lösa problemen. Man måste också se till att nuvarande ägare och bankerna tar sitt ansvar. Det har varit dåligt även på den kanten. Kapitalkostnaderna i industrin är den post som ökat snabbast på senare år, medan bankerna har gjort skyhöga vinster. Förändringarna har ensidigt drabbat de anställda. En del saker har visserligen åstadkommit, men det har i många fall skett på villkor som absolut inte har varit bra vare sig från branschens eller de anställdas synpunkt. Villkoren har helt enkelt varit att den som har mest pengar bestämmer. Det har i en del fall fått svåra konsekvenser. Jag tänker då främst på bildandet av ett bolag för tillverkning av smala band, som fick onödigt stora negativa sysselsättningseffekter på redan förut hårt drabbade orter, nämligen Munkfors och Hagfors.

Jag skall inte gå in närmare på detta, utan den taletid som återstår vill jag använda till att något beröra vad som är på gång.

Det har på olika sätt framgått att vi nu har en ny s. k. strukturförändring att vänta inom specialstålsindustrin. Det företag som tydligen står först i kön är Nyby Uddeholm, som har omfattande statliga lån som måste klaras på ett vettigt sätt. Att man kommer fram till en bra lösning är viktigt inte enbart för dem som är anställda inom Nyby Uddeholm, utan också för dem som är anställda i moderbolaget Uddeholms. Det är också viktigt att inte sådana väsentliga delar av specialstålsindustrin som är värda att satsa på försvinner,

med ytterligare minskade exportinkomster och ännu högre arbetslöshet på de berörda bruksorterna som följd.

Vi är från fackligt håll medvetna om att strukturförändringar innebär minskad sysselsättning. Men vi anser oss ändå vilja delta i de kommande diskussionerna på ett så tidigt stadium som möjligt – alltså från början. Vad jag menar är att kontaktvägar måste öppnas, så att vi från fackligt håll innan regeringen fattar beslut i olika frågor har samma möjligheter att anlägga synpunkter på lösningarna som företagen. Så har det inte varit under de gångna sex åren.

Bruksorterna i Värmland och i övriga Bergslagen, de resurser som finns på dessa orter i form av en yrkeskunnig arbetarstam och en bra utrustning och de företag som trots lågkonjunktur framgångsrikt konkurrerar utomlands är värda ett bättre öde än det som nu skymtar i framtiden.

Med en satsning på industrin i handling, som exempelvis i Lesjöfors, i stället för i ord, som vi har levt med sedan 1976, kan också folket på bruksorterna se framtiden an med tillförsikt.

Det är också viktigt att vi får till stånd en satsning på nya företag på dessa orter, exempelvis inom energiområdet. Det är ett arbete på längre sikt. Vi behöver stora satsningar för att ersätta de jobb som har försvunnit. Detta är lika nödvändigt.

Fru talman! Till sist: Socialdemokraterna från Värmland har under många år i gemensamma motioner lagt fram förslag om olika åtgärder för att komma till rätta med de omfattande problem vi har i länet. Det är angeläget att vi så snart som möjligt får en diskussion med de ansvariga i regeringen om dessa förslag. Att man ännu inte har hunnit med detta är förståeligt, men vi hoppas att det kan ske så snart som möjligt. Arbetsmarknadsrådet kräver att alla idéer tillvaratas.

Anf. 112 KJELL JOHANSSON (fp) replik:

Fru talman! Jag delar helt de farhågor för sysselsättningen som Bo Finnkvist har framfört. De problemen har vi på många olika håll i landet, inte minst i Sörmland. Jag vill ändå för ordningens skull ställa en fråga till Bo Finnkvist, eftersom han nämner i sitt anförande att löntagarna har fått sämre anställningsvillkor. Vad är det för försämrade arbetsvillkor som löntagarna har fått under de senaste sex åren? Jag vore tacksam om Bo Finnkvist ville klargöra detta för kammaren.

Anf. 113 BO FINNKVIST (s) replik:

Fru talman! Jag sade egentligen sämre anställningstrygghet, eller i varje fall menade jag det. Jag tänkte då på försämringen av anställningstrygghetslagen. Det är väl bekant att den försämrades i våras.

Anf. 114 KJELL JOHANSSON (fp) replik:

Fru talman! Det är mig bekant, Bo Finnkvist, att man har förändrat den lagen så till vida att man numera tillåter provanställning och också korttidsanställning vid arbetstoppar. Däremot känner jag inte till någon

punkt på vilken man har förändrat den lagen så att den innebär sämre anställningstrygghet för dem som redan är anställda i ett företag. Det vore bra om Bo Finnkvist kunde klargöra i vilket avseende det har skett en sådan försämring.

Anf. 115 BO FINNKVIST (s) replik:

Fru talman! Jag avser det förhållandet att det nu finns möjlighet att korttidsanställa och anställa vid toppar i produktionen. Det är en försämring som i stort sett går ut över dem som är anställda inom industrin.

Detta tycker jag är negativt. Jag anser att vi skall försöka föra en politik som i stället gynnar dem som är anställda inom industrin. Jag kommer därifrån själv.

Förste vice talmannen anmälde att Kjell Johansson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 116 HUGO HEGELAND (m):

Fru talman! När jag som den siste i den långa raden av talare – ett åttiotal – nu tar till orda är det samtidigt mitt första anförande i denna kammare. Jag är mycket väl medveten om att det är ett privilegium att få yttra sig här och att därmed dessutom följer en skyldighet att göra något.

Det är klart att man blir litet konfunderad när man sitter i två dagar och lyssnar till debatten – större delen av tiden här i kammaren och en del av tiden på sitt rum. Det är inte bara Sveriges industri som har strukturproblem, utan det förefaller mig som om även debattformerna i riksdagen har det.

Debatten började så käckt och uppmuntrande med partikoryféernas inledande dans. Den är både underhållande, faktaspäckad och givande på olika sätt. Sedan växlade det. Därefter skulle gruppledarna – om de inte är identiska med partiledarna – framträda, och så småningom ändrade debatten karaktär. Då kom olika talesmän för utskotten och partiernas utskottsrepresentanter. Sedan dök det upp enskilda talare, som talade för sina egna ståndpunkter. Det pågår, kan man säga, en ständig strukturförvandling, och man frågar sig om det här verkligen är den mest rationella debattformen.

Jag har, fru talman, även tidigare funderat över riksdagens arbetsformer. Jag skrev nämligen år 1944 en trebetygsuppsats i statskunskap för ingen mindre än Georg Andréén, dåvarande professorn vid Göteborgs högskola. Han satt dessutom i riksdagen för högern på Södra Älvsborgs-bänken. Han bodde i Lerum.

Jag hade nöjet att diskutera riksdagens arbetsformer med honom en vacker sommardag i hans trädgård i Lerum. Han påpekade att det hade gjorts ett stort antal utredningar om dem, men man tycktes inte komma någonstans. Vad som bl. a. hade slagit mig var det mycket tungrodda arbete som tycktes förekomma. Där gjordes mycket dubbelarbete. Det fanns väldigt många kommittéer, och tittade man på kommittéernas sammansättning fann man att där satt samma ledamöter som i utskotten. Georg Andréén förklarade då med en glimt i ögat att det berodde på att man fick ett extra

arvode om man satt i kommitté, men satt man i utskott och arbetade hade man bara sin ordinarie riksdagslön, och den var ju inte stor på den tiden!

Han gladdes åt att jag hade citerat en tidigare ecklesiastikminister, som det så vackert hette på den tiden – han blev sedan själv ecklesiastikminister, som ni kanske minns; han efterträdde Gösta Bagge – nämligen Arthur Engberg. Denne hade i en debatt om riksdagens arbetsformer citerat Bibeln – han var teolog och mycket lärd – och sagt: ”Androm haver han hulpit, men sig själv kan han icke hjälpa.” Det tycks mig – om ni tillåter en impertinent synpunkt – att det fortfarande gäller.

Det här är ett spel som man väl lär sig så småningom. Jag är mycket medveten om att det gäller för dem som yttrar sig att inte sänka garden, för då är man ju på den talaren med en gång.

Det är skiftande innehåll och skiftande kvalitet i anförandena. Det var en höjdpunkt när jag i går lyssnade till det briljanta anförandet av Gunnar Biörck i Värmdö. Jag hajade naturligtvis till när han helt stillsamt påpekade att det i riksdagen rymdes en betydande politisk begåvningsreserv. Det var väl kanske på förekommen anledning – jag utgjorde en tänkbar sådan; det vill jag inte bestrida – som han yttrande det. Jag tror att han själv står för en stor del av begåvningen i kammaren.

Vad som intresserar mig mest är naturligtvis inte kammarens arbetsformer utan den ekonomisk-politiska debatten och ekonomisk-politiska problem. Jag lyssnade givetvis mycket noga när statsministern talade. Jag reagerade när han betecknade devalveringen 1949 som ”en starkt offensiv devalvering” och sade att den var ”ett utmärkt exempel på en lyckad devalvering”.

Det var inte alls fråga om någon självständig devalvering. Som ni alla säkert kommer ihåg var det England eller, om vi skall vara riktigt korrekta, Storbritannien som först devalverade i september 1949. Storbritannien hade bakom sig ett andra världskrig och en valutakris 1947. Man var mitt inne i en valutakris 1949, och hamnade sedan i en ny 1951. Engelsmännen hade verkligen problem, så de tvingades devalvera, och med inte mindre än 30 %, vilket betydde att dollarn för dem steg med 44 %.

Jag höll på den tiden på med doktorandstudier i nationalekonomi, och jag blev förvånad när Sverige gick ut och devalverade lika mycket. Det fanns ingen anledning i världen till det. Det intressanta är – det kommer säkerligen några närvarande ledamöter ihåg – att dåvarande finansministern, Per Edvin Sköld, sedermera erkände att ett misstag han gjorde under sin tid som finansminister – och egentligen också det enda – var att han av näringslivets företrädare lät sig övertalas att devalvera med 30 %. Det bäddade för den berömda engångsinflationen, Koreainflationen, 1951. Den berodde alltså inte bara på Koreakrisen, utan man hade verkligen bäddat för den genom denna devalvering.

Argumentet från näringslivets sida för devalveringen var vid det tillfället att om vi inte devalverade skulle Sverige förlora marknadsandelar – England var på den tiden vår största exportmarknad. Det var alltså en defensiv devalvering. Den gjordes för att bevara våra marknadsandelar; det var inte alls fråga om att utvidga dem.

Jag är, fru talman, även litet kritisk mot talet om dagens devalvering som en offensiv sådan. Det är inte alldeles riktigt. Det är obestridligt att man rejält har undervärderat den svenska kronan. Men effekten av denna devalvering kommer inte i första hand att bli en ökad export – möjligen volymmässigt men inte värdemässigt; det är möjligt att vi bara får igen i kvantitet vad vi sänker i pris och att den totala produktens pris gånger kvantitet blir oförändrad – utan en minskad import! Regeringens s. k. offensiva devalvering kommer främst att verka importskyddande. Därigenom har den, låt vara indirekt, en klart protektionistisk innebörd, och det är onekligen olyckligt i nuvarande internationella lägkonjunktur.

Mot den här bakgrunden tycker jag det kan vara motiverat att erinra om en liten röd skrift som Kjell-Olof Feldt gav ut inför valet, Ett handfast och konkret program. Den innehåller nämligen en redovisning av den ekonomiska politik som socialdemokraterna säger sig skola föra om de kommer till makten. Där påpekas helt riktigt att "vi i dag har samma konkurrenskraft som i början på 70-talet". Det är inte något argument för en devalvering. Tvärtom talar Kjell-Olof Feldt i skriften mycket engagerat för ett bekämpande av inflationen:

"I år kan inflationen för första gången på länge komma under 10-procentstrecket, men vi borde 1983 komma väsentligt lägre. Vi bör inrikta oss på att komma ner till en inflation på högst 5–6 procent."

Detta står på s. 37. Men – och det är det verkligt intressanta – Kjell-Olof Feldt är ändå inte nöjd utan fortsätter:

"Dessutom kan inflationsbekämpningen föras ytterligare ett steg – om kostnadsstegringen dämpas. Sverige bör då ge besked om att man successivt kommer att skriva upp sin valuta."

Det är alltså precis tvärtom mot vad man har gjort. Men bortsett från talet om uppskrivningen av valutan frågar jag mig ändå: Hur kan någon tro att man kan föra en framgångsrik valutapolitik, om man i förväg talar om vad man skall göra? Det får i varje fall inte en finansminister göra och helst inte heller en blivande finansminister. Då reagerar naturligtvis valutamarknaden och säger: "Så kommer det att gå där." Och så spekulerar man i det och tvingar fram en annorlunda utveckling än den som var tänkt. Därför är det så viktigt att de ansvariga, de som fattar besluten, håller tyst i valutafrågor.

Vad jag särskilt vill peka på i detta korta inlägg är emellertid vad jag kallar devalveringens Meidnereffekt. Därmed menar jag att devalveringen bl. a. får den effekten att det inte längre kan bli tal om att ta ut någon extra ATP-avgift på 1 % per år, som ju det socialistiska fondförslaget innebär. Hur skall detta bli möjligt när redan devalveringen naggar reallönerna i kanten med 4 à 5 %. Till detta kommer en höjd arbetsgivaravgift på 2.5 % – det har upprepats flera gånger här i kammaren – samt utlovad momshöjning, om den nu kommer. Tillsammans lägger dessa åtgärder beslag på betydligt mer än hela det löneutrymme som kan finnas tillgängligt nästa år.

Därför tror jag, fru talman, att det beryktade fondförslaget kommer att begränsas till en vinstdelningsavgift. Det är ganska betecknande – det har säkert alla ni som varit intensiva och idoga lyssnare här i kammaren kunnat

konstatera – att i varje fall de ledande socialdemokraterna har slutat tala om löntagarfonder. Med statsministern i spetsen talar man nu enbart om vinstdelning och vinstdelningsfonder. Därmed – det är det intressanta, och det är min poäng – är man tillbaka till det beryktade Meidnerförslaget!

Meidners förslag innebar, som alla vet, att man skulle ta 20 % av företagets vinster. Någon löntagaravgift var det aldrig tal om från början. Först efter valet 1976 började man mixtra med Meidners förslag och hittade på att kombinera det med en ATP-avgift och då på inte mindre än 3 %. När socialdemokraterna förlorade även 1979 års val – låt vara med knapp marginal – reducerade man inför 1982 års val uttaget av löntagaravgift till blott 1 %. Och nu försvinner uppenbarligen även den procentenheten. Kvar blir bara någon form av vinstdelning.

Sedan vill jag nämna en sak till. Det har talats väldigt mycket om att vi skall öka investeringarna. Men det hjälper egentligen inte mycket att vi bygger nya fabriker och nya maskiner, för våra företag har redan en stor outnyttjad kapacitet. Byggnaderna och maskinerna är mycket moderna. Men vad man kan göra – och här tänkte jag faktiskt, fru talman, lägga något i Olof Palmes utsträckta hand, för vi har ju alla intresse av att komma ur denna kris – är att släppa investeringsfonderna helt fria. Men det skulle inte i första hand vara för att bygga fabriker och maskiner – det har vi stirrat oss blinda på. Problemet är inte att vi har för få fabriker i landet. Vi är toppmoderna internationellt sett när det gäller fabriksbyggnader och maskiner, och vi har i det fallet en outnyttjad kapacitet.

Däremot är vi omoderna i fråga om produktutveckling och marknadsföring. Därför vore det väldigt vettigt om man lät företagen använda investeringsfonderna för investeringar i marknadsföring och produktutveckling. Det skulle innebära en möjlighet att vinna ökade marknadsandelar. Vi vinner inga ökade marknadsandelar i en utpräglad lågkonjunktur genom att sänka priset.

Fru talman! När jag till slut än en gång blickar ut över denna ödsliga kammare, får jag ett mycket starkt intryck av en ödlig öken. Jag vet vad jag talar om, för jag har rest omkring i Sahara och även i andra öknar. Låt mig citera ur Den lille prinsen av Antoine de Saint-Exupéry. Han säger på ett ställe: "Öknen blir vacker, därför att den någonstans gömmer en källa."

På liknande sätt gömmer denna kammare faktiskt en källa. I litet överförd bemärkelse avser jag den spiraltrappa som kommer från underjorden och var femte minut regelbundet avkastar en riksdagsstenograf. Tack vare dessa riksdagsstenografer blir detta anförande meningsfullt. Det nedtecknas, och det blir putsat. Jag kan mycket väl tänka mig att det behöver finputsas. Jag har avstått från egen redigering för att vinna tid och för att nattsömnen inte skall störas.

Fru talman! Jag vill tacka för att jag vid detta tillfälle fått yttra mig.

Överläggningen var härmed avslutad.

15 § Kammaren åtskildes kl. 22.58.

In fidem

Nr 19

Torsdagen den
28 oktober 1982

BERTIL BJÖRNSSON

/Solveig Gemert